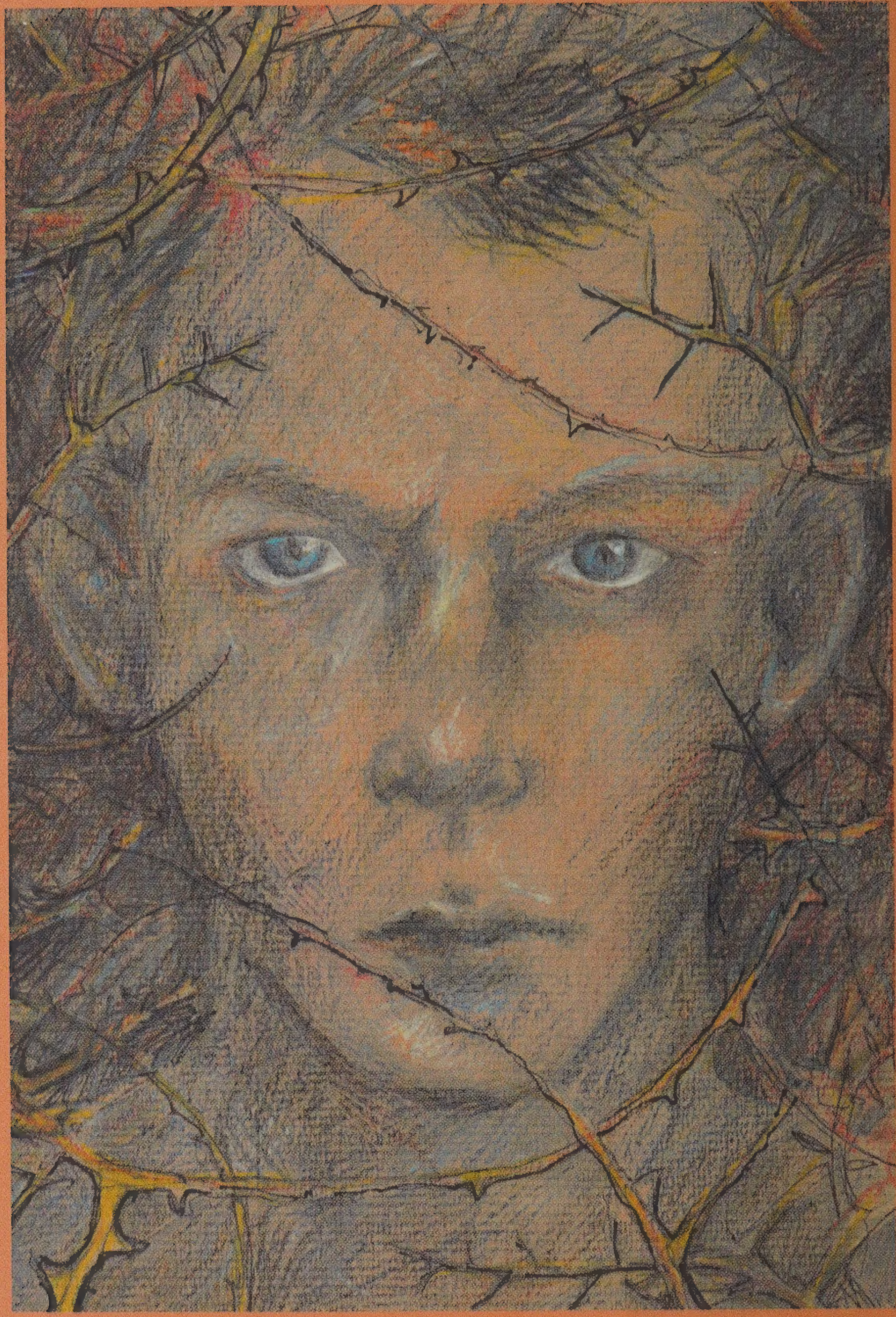

"חיכיתי לך, אמא"

צבי שוסטר

צבי שוסטר

"חיכיתי לך, אימא"

מילדות בְקוֹזוֹבָה לחברות בשדה-נחום

כתב: מיכאל פאר
עיצוב והדפסה: "קורות" korot@baram.org.il
ציור השער: יותם גרדי
אפריל 2008

תודות:
למוסד "יד ושם",
שאנשיו ראיינו את צבי והנציחו את זכר משפחתו.
למרדכי גולדהכט, מדריכו, שאף כתב דברים לזכרו.
ליותם גרדי, עין-חרוד איחוד, שצייר את השער.

לבעלי צבי, אב לילדיי וסב לנכדיי,
אדם נפלא שלא זכה לראות ספר זה.

תוכן

א. בית המשפחה בקוֹזוֹבָה

צבי שוסטר נולד בימי חג הפסח, באפריל 1931 בעיירה **קוֹזוֹבָה** שליד העיר טרנופול, בחבל גליציה המזרחית.

אימו, **רבקה** לבית קרצ׳מר, עקרת-בית. האב, **ליאון אריה** שוסטר, סנדלר אורתופד, מומחה במקצועו, שרכש את סודות המקצוע בברזיל וזכה להערכה רבה בקרב הגויים, שקבעו את יחסם אליו ואל בני משפחתו בהתאם להערכתם את העבודות שעשה למענם. האב גם ידע לשמור על קשרים ולטפח אותם. באזור שהיו בו לא פעם גילויים של אנטישמיות, הייתה לכך חשיבות לא מבוטלת.

האם רבקה הייתה אישה טובה ומיטיבה, נדיבת לב, אצילה וחכמה. צבי אהב אותה ולימים, לנוכח האירועים שעברו במשותף, אהבתו והערכתו אליה רק גברו. גם כל שכניהם אהבו אותה.

רבקה ואריה-ליאון, הוריו של צבי

לצבי הייתה אחות – **יונה** – בפולנית נקראה: טונקה - צעירה ממנו בשלוש שנים. לימים, כאשר ניסה להעלות בזכרונו פרטים לגביה, הסתבר לו כי אירוע אחד נותר חקוק בזכרונו: בילדותה חלתה באנגינה קשה ובקושי הצילו את חייה. היא דיברה רק פולנית – שפת הדיבור בבית - ואילו הוא ידע גם יידיש ודיברו איתו בעיקר בשפה זו. ההורים עצמם שלטו גם בגרמנית, שפה שרווחה בעיירה עוד מתקופת הכיבוש האוסטרי.

בקרב הקהילה היהודית קראו לאב – "לעבע"; לאם – "רבציה"; לצבי – "הערשלה"; ולאחות – "טויבע". הורי האב היו יוסף וצפורה-פייגה שוסטר. הורי האם – אהרון ויונה קרצ׳מר.

העובדה שהאב היה בעל מקצוע מיומן ורבים נזקקו לשירותיו, שחררה אותו מדאגת פרנסה, אפשרה למשפחה רמת חיים טובה והם לא ידעו מחסור מהו. לנוכח קשיי הקיום שאפיינו רבים מיהודי העיירה, היה בכך הישג נאה וחשוב. אחת התופעות שגרמו לצבי להבין עד כמה מצבם טוב, היה ריבוי הקבצנים בעיירה, שהסתובבו ברחובות בחיפוש אחר מזון. צבי ריחם עליהם ולאחד מחבריו, שידע כי אין לו מה לאכול, נהג להביא מידי פעם עוגה או עוגיות ולתת לו בסתר.

המשפחה הרחבה התגוררה בבניין משותף, שהיו בו מספר חדרים וכל משפחה קיבלה לידיה שלושה חדרים.

בנוסף למשפחת שוסטר, גרו בבית גם אח ואחות של אימא, וביחד גדלו בבית ילדים רבים, שעשו הכול במשותף – הלכו ביחד ללמוד ב"חיידר" ואחר-כך גם לבית-הספר. בסך הכול מדובר במשפחה גדולה: לאב היו שלוש אחיות ושני אחים, ולאם אחד-עשר אחים ואחיות! לרבים מהם היו ילדים, כך שמספר בני-הדודים היו גדול.

צבי: "לא היה אף פעם משעמם, תמיד היה עם מי לשחק את משחקי הילדים. שיחקנו כדורגל בחוץ בכדור סמרטוטים, וגם באבנים ובמקלות. שיחקנו קרוב לבית, כדי שאפשר יהיה תמיד להיכנס פנימה במהירות בעת הצורך"...

צעצועים נחשבו פריטים יקרים וחלקם נעשו בעבודה עצמית. כך למשל יצרה האם בובות למען בתה, שהייתה, למעשה, "בת יחידה" ועל כן זכאית ליחס מיוחד. עם השנים רכשו ההורים לילדיהם אופניים וקורקינט, בהחלט משחקים שמרבית הילדים היהודיים יכלו רק לחלום עליהם.

המשפחה לא הייתה דתית אדוקה, אך שמרה על מסורת יהודית, בעיקר הודות להשפעתו של סבא אהרון, אבי האם: שמרו על השבת וחגגו את חגי ישראל העיקריים. אכלו בצוותא ארוחת ערב בליל-שבת, בשבת בבוקר הלך האב לבית-הכנסת, ומגיל שש לקח עימו גם את צבי.

האב ובנו נהגו לקחת עימם את סבא יוסף, אבי האב, משום שראייתו נחלשה מאוד וכבר לא יכול היה למצוא את דרכו לבד. בשבת עצמה לא עשו כל מלאכה וגם את ארוחת הצהרים אכלו במשותף. לפנות ערב נהגו בני המשפחה לטייל ואף הרחיקו אל מחוץ לעיירה.

צבי: "פסח היה חג שזכרתי במיוחד, משום שנהגו לקנות לי בגדים חדשים. את ליל הסדר אני זוכר בזכות סבא אהרון – "אבי הסדר" – שעבר להתגורר בבית המשפחה לאחר מות אשתו יונה. את פורים אהבתי משום שהיה זה חג שמח במיוחד".

הילד צבי (לפנים עם כינור) עם סבו ובני-דודיו

כבר בגיל צעיר נשלח צבי ללמוד ב"חיידר", כפי שהיה נהוג במשפחות היהודיות, שהקדימו את תחילת הלימודים לגיל צעיר. בגיל שבע החל ללמוד בבית-ספר והספיק ללמוד שנתיים – כיתות א-ב – עד שפרצה המלחמה וקטעה את הלימודים.

משפחת שוסטר נתברכה בכשרונות מוזיקליים: האבא ואחד מאחיו ניגנו בכינורות, ואילו צבי תופף בתוף. הם נהגו להופיע כלהקה בשמחות ובחתונות. שמם הלך לפניהם והם הוזמנו ושמחו להופיע, ניגנו מוסיקה לריקודי-עם ולריקודים סלוניים ושימחו את לב המוזמנים. בעיירה פעל מועדון שלימד ריקודים ובני המשפחה ניגנו בו כל ערב את מוסיקת הרקע שעל פי קצבה רקדו. האירועים הסתיימו בשעה מאוחרת, לעיתים בחצות, והאם לא ראתה בעין יפה את העובדה שצבי בן השש חוזר הביתה בשעה כה מאוחרת. הנגינה נתנה פרנסה, צבי היטיב לנגן ולכן היה חשוב לאב שיהיה שותף לחוויה ויתקדם. דבר נוסף שאפשר לומר על הילד: צבי היה בלונדיני, בעל חזות שלא הסגירה את יהדותו. לעניין זה תהיה חשיבות בהמשך חייו.

ב. "אתה תסתדר לבד!"

באחד בספטמבר 1939 פרצה מלחמת העולם השנייה. גרמניה החלה את המלחמה במהלך של פלישה רבת עוצמה לפולין, שהתקשתה להתגונן ונכבשה בתוך מספר שבועות. גרמניה וברית-המועצות הפעילו את "הסכם ריבנטרופ-מולוטוב" (שנחתם ב-1939 על-ידי שרי החוץ הגרמני והרוסי, למניעת מלחמה בין שתי המדינות) ועל-פיו איבדה פולין את עצמאותה וחולקה בין שתי המדינות השכנות לה. אזור טרנופול – בתוכו גם העיירה קוזובה - נכלל בשטח הכיבוש הרוסי וכעבור זמן לא רב הגיע הצבא הרוסי, השתלט על השטח וייצב את המצב.

צבי: "היהודים, ואבי ביניהם, דווקא שמחו לנוכח ההתפתחות, משום שחששו להימצא תחת שליטה גרמנית, וזאת מפני שידעו מה התחולל בגרמניה בשנים שקדמו למלחמה, מאז עליית הנאצים לשלטון, ופחדו שהנאצים

ינהיגו משטר דומה כלפי היהודים גם בפולין. חששו בצדק, אך לא יכלו לדעת שמצפים להם דברים גרועים בהרבה".

יהודים שהשתייכו למפלגה הקומוניסטית אפילו קודמו למשרות חשובות, אך לעומת זאת לא חסרו מקרים שבהם הרשויות שדדו והחרימו רכוש של יהודים עשירים, בטענה שלא ייתכן פער כה גדול, ויש לשאוף לשוויון ולחלוקת הרכוש בין כולם. באחת הפעמים ראו קצין רוסי בדרגה גבוהה נואם בפני אזרחים: "אצלנו, האדם הוא זהב וכולם שווים". בכל פעם שנכנסו לבתי יהודים והחרימו רכוש, טענו כי הדבר נועד לחלוקה לאלה שאין בידם אמצעים. היהודים נדהמו לנוכח הדרישה, שנבעה מאידיאולוגיה שלא הכירו ולא תמכו בה, אך מה כבר יכלו לעשות?

באופן כללי, רמת החיים ירדה והורגש מחסור במצרכים מסוימים. למרות שהחיים המשיכו במסלולם, כביכול, שרר מתח מסוים, שהרי אם מדובר במלחמה כללית ונרחבת – מצד הגרמנים – לא ידע איש כיצד יתפתחו הדברים: האם יישמר המצב הקיים לאורך זמן? האם יחולו התפתחויות לרעת היהודים?

המצרכים החיוניים והבסיסיים הלכו ואזלו, ונוצר קושי לרכוש מצרכים כמו לחם, דלק (נפט) וסוכר. הרוסים אמנם הבטיחו שבקרוב יגיעו רכבות מתוך ברית-המועצות ואלה יביאו עימן את המוצרים החסרים, אך הדברים נותרו בגדר הבטחה בלבד. עם זאת, העדיפו יהודים רבים

לחיות בדוחק ולא להתאונן, משום שהעריכו כי עלול להיווצר מצב גרוע עוד יותר.

בגליציה המזרחית התגוררו וחיו מעל לחצי מיליון יהודים. מצב היהודים לא עניין את השלטונות הסובייטים ועם הזמן הם נקטו במדיניות קשה: מוסדות הקהילה בוטלו, נאסרה כל פעילות יהודית ייחודית, רכוש פרטי (למשל: בתים) הוחרם ועסקים ומפעלים הועברו לרשות המדינה. בסוף 1940 הייתה הכלכלה היהודית כמעט משותקת.

כל מערכות השלטון השתנו והרוסים החלו להתערב בצורת החיים של היהודים וניסו לכפות עליהם צורות התארגנות חדשות ובלתי מוכרות, כמו קואופרטיבים גדולים, דבר שהיה זר ליהודים. הרוסים דרשו מבעלי מקצועות חופשיים (למשל, רופאים) להשתלב במסגרות שהפעילו, או להתאים עצמם לנהלים ולחוקים הסובייטים (למשל: עורכי-דין).

לחלק מהיהודים שברחו מפני הגרמנים אל השטח הרוסי, הציעו הרוסים קבלת אזרחות סובייטית, דבר שחייב גיוס לצבא, ומי שסירבו, גורשו לפנים רוסיה.

בכל פעם שהוצאו צווים והוראות, לא יכול היה הציבור היהודי להתעלם מהם, או לפעול בגלוי נגדם, אך מכיוון שבתחומים עקרוניים לא רצו לוותר – למשל, כאשר הסובייטים פעלו נגד קיום העקרונות הדתיים – מצאו את

הדרך לקיים את עקרונות החיים והדת באופן לא בולט, כך שלא ייווצר רושם שהם מתגרים במימשל.

◆◆◆

כל זה השתנה באחת, ביוני 1941, כאשר הגרמנים הפרו את הסכם אי-ההתקפה עליו חתמו עם ברית-המועצות, גייסו כוחות רבים ותקפו את ברית-המועצות בכל העוצמה שעמדה לרשותם. ההתקפה הזו, שכונתה "מבצע ברברוסה", נתפסה כהפתעה, אך כל מי שהתמצא בפוליטיקה הגבוהה ידע כי למעשה אין לסמוך על ההבטחה הגרמנית, משום שעל-פי תוכניתם התכוונו לכבוש ולהשתלט על שטחים נרחבים, לפחות על כל יבשת אירופה, ובהמשך אף להרחיב את כיבושיהם ליבשות נוספות. הצבא הרוסי לא היה ערוך להדוף את ההתקפה המאסיבית ובתוך מספר שבועות החל לסגת לעבר ברית-המועצות.

היו יהודים שהחליטו לסגת בעקבות הצבא הרוסי, משום שחששו להישאר תחת הכיבוש הגרמני, שנראה להם גרוע ואכזרי יותר. המדיניות הרוסית לא הייתה אחידה: היו מקומות שאיפשרו ליהודים לעבור את הגבול אל תוך ברית-המועצות והיו אזורי גבול שבהם קיבלו המשמרות הוראה למנוע מיהודים להיכנס לתחומי ברית-המועצות.

ניתן לראות מספר שלבים בשואת יהודי מזרח גליציה:

א. בחודש הראשון לכיבוש - גל של פוגרומים מצד האוכלוסיה האוקראינית, לעיתים תוך שיתוף פעולה עם הוורמכט. אלפי יהודים מצאו את מותם בפוגרומים אלה.

ב. אוגוסט-אוקטובר 1941 – גליציה המזרחית סופחה ל"גנרל-גוברנמנט" (שטחה המרכזי של פולין, תחת שלטון גרמני). הונהגה עבודת-כפייה, החלו גזילות רכוש והוצאות להורג לתוך בורות שהוכנו מראש. הוקם היודנראט. היהודים נאלצו לשאת אות קלון מזהה.

ג. עד מארס 1942 – הוקמו חמישה-עשר מחנות לעבודת-כפייה (למשל: לסלילת כבישים) וכן הוקמו הגטאות הראשונים (בחורף 1941).

ד. עד דצמבר 1942 – גירושים המוניים למחנה ההשמדה בבלז'ץ, חיסולים בכפרים ובעיירות, ריכוז יהודים בגטאות בערים הגדולות (קיץ 1942).

ה. עד קיץ 1943 – בראשית 1943 חיו בגליציה המזרחית מעל ל-150 אלף יהודים, שרוכזו ב-30 גטאות, ב-40 מחנות עבודה וב-20 מחנות שהוקמו בחוות חקלאיות. נמשך חיסול הגטאות – באמצעות "אקציות" - ומחנות העבודה. גורמים

אוקראינים אנטישמיים מנעו מיהודים להצטרף למחתרות שהוקמו ופעלו באזורים שונים.

ו. סתיו 1943 – קיץ 1944 – פעילות אינטנסיבית של הגרמנים לחיסול הגטאות והמחנות. נסיונות של שרידי הקהילות להסתתר, מצוד של הגרמנים ועוזריהם אחר המסתתרים, הוצאה להורג של הנתפסים. הצטרפותם של יהודים ליחידות הפרטיזנים. מעשי רצח מצד קבוצות לאומיות של אוקראינים "באנדרה".

ז. עם התקדמות הצבא הרוסי ונסיגת הגרמנים, החלו לצאת ממחבואיהם יהודים ששרדו את פעולות ההשמדה. מספר הניצולים בגליציה המזרחית נאמד ב-10-15 אלפים (כ-2% מכלל היהודים שחיו בחבל לפני השואה).

◆◆◆

הגרמנים נכנסו לקוזובה ב-3 ביולי 1941. כעבור יומיים נרצחו ארבעה יהודים בידי אוקראינים, אחת מהן בת-דודה של האב.

אצל צבי, שלמד בכיתה ב' בבית-ספר רוסי, השינוי התבטא בכך שהלימודים הופסקו. המורים הסבירו כי לנוכח ההתקפה הגרמנית אינם יכולים להמשיך ולקיים את בתי-הספר ופיזרו את הילדים לבתיהם. המשפחות היהודיות, ובהן גם משפחת שוסטר, נכנסו לחרדה מפני

הבאות והתחבאו במרתפי הבתים. כעבור זמן, כאשר ראו כי "השד אינו נורא", יצאו ממחבואיהם וחזרו אט אט לחיים רגילים.

חיילי הצבא הגרמני (ה"וורמכט") היו עסוקים בניהול המלחמה הכללית ובשלב הראשון היהודים כלל לא עניינו אותם. ככל שההתקפה צברה הישגים, התקדמו מזרחה ועזבו את הערים, העיירות והכפרים לטיפול גורמים אחרים.

באותה תקופה התרחשו אירועים שלאחר זמן אפשר לראות בהם קוריוז: צבי זוכר חייל אוסטרי שהתרשם מהגרמנית שההורים דיברו. כאשר התעניין מאין להם גרמנית כזו, הבהירו לו כי עד למלחמת העולם הראשונה שלטה אוסטריה בגליציה וכך למדו תושבים רבים את השפה. אותו חייל אמר להורים: "קשה לי להיות אוסטרי בשרות הרייך הגרמני ולראות מה הם עושים ליהודים ומה הם מכריחים אותנו לעשות. איני רוצה לשרת בצבא ואני מתנגד למהלכיו של היטלר, אך אין לי ברירה". היה גם קצין גרמני שאמר: "הרבה יותר מדאיג אותי מה שקורה למשפחתי הסובלת בעורף. הם מפחדים וכאן עליי להוציא אנשים להורג". הדברים האלה קרו בתקופה הראשונה, כאשר חיילים גרמנים נכנסו לבתים ולא פגעו ביושביהם, ואפילו הרשו לעצמם לדבר בגילוי לב עם יהודים.

במהלך 1941, ככל שהצבא הגרמני התקדם מזרחה,

הגיעו בעקבותיו אנשי ה-SS (הגוף ששלט בבטחון הפנים של המשטר הנאצי) והגסטאפו (המשטרה החשאית של הנאצים, שהשתייכה ל-SS), לקחו לידיהם את השליטה בשטח, והחלו לחוקק חוקים ולהוציא צווים. אחת הפעולות הראשונות שביצעו הייתה חטיפת נערים וצעירים יהודים בגיל 18-25, אותם שלחו לגרמניה בתור כוח עבודה. הנערים פשוט נעלמו ונדרש זמן עד שידעו מה עלה בגורלם, אך את רוע הגזירה כבר לא יכלו לשנות.

באוקטובר 1941 ביצעו הגרמנים טבח המוני בעיירה והרגו ביריות 300 יהודים.

יהודים מכפרי הסביבה החלו לזרום לתוך העיירה, משום שלא יכלו לעמוד מול הפורעים האוקראינים וחיפשו אחר מחסה. במהלך השנים 1942-1943 נוצר מצב בו יהודים המשיכו להגיע לעיירה – כמדיניות של הגרמנים, שביקשו לרכזם ולצופפם – ובאותה עת בוצעו "אקציות", שבעקבותיהם נרצחו יהודים.

בעיירה הוצב לוח מודעות גדול ובו פירסמו הגרמנים גזירות וצווים. כמו כן נסעו במכונית מצוידת ברמקול ובאמצעותו הודיעו הודעות שחייבו את היהודים.

באחד הימים הודיעו כי במועד מסוים חייבים כל הגברים היהודים, מגיל 18 עד 80, להתייצב ברחבת בית-הספר, ומי שלא יתייצב – יוצא להורג במקום. האב אריה הלך במועד שנקבע וכל המשפחה הייתה נתונה במתח רב,

שכן לא ידעו מה יעלה בגורלו. ברחבה כבר חיכו שמונה אנשי גסטאפו, מצוידים בשתי משאיות ושלוש מכונות-ירייה. היהודים ניצבו בשתי שורות, שני קציני גסטאפו עברו ביניהם וביצעו מיון: "לִינְקְס" (בגרמנית: שמאלה) או "רֶכְטֶס" (ימינה) – מי שסומן כ"לינקס" יועד להריגה. לקחו אותם במשאיות ליערות הסמוכים ושם חיסלו אותם.

הגרמנים ביקשו מהיהודים להראות את כפות ידיהם. את מי שראו כי הוא אדם עובד – השאירו בחיים. את מי שראו כי הוא דתי, למשל על-פי הפאות, או בעל מקצוע חופשי, העלו למשאיות.

זו הייתה ה"אקציה" (פעולה יזומה של הגרמנים לתפיסת יהודים ושליחתם להשמדה או למחנה עבודה) הראשונה. באותה פעולה לקחו עימם כ-1,200 איש.

את היתר שחררו והסבירו: "אתם יכולים בינתיים ללכת לבתיכם, אנו עוד נצטרך אתכם. אתם אנשי עבודה ותצטרכו לעבוד למען מאמץ המלחמה של הרייך הגרמני". אבי המשפחה חזר, מסתבר שהעובדה שעסק בעבודת-כפיים סייעה לו בפעם הזאת, וכול בני המשפחה נשמו לרווחה.

האב ומבוגרים נוספים מקרב המשפחה הבינו כי יש להיערך ל"אקציה" נוספת, שבוא תבוא, ושקלו כיצד להכין עצמם לקראתה, לבל ייתפסו. הם החליטו להכין

מקום מסתור במרתף הבניין. אחד הדודים ניצל את מומחיותו כבנאי וביחד הם הכינו מרתף, שהכניסה אליו נעשתה דרך פתח מוסתר בקיר, וניתן להסתיר בו את כל בני המשפחה, כמובן בתנאי שתהיה התראה מוקדמת והם יספיקו להיכנס פנימה לפני שהגרמנים יפרצו הביתה.

צבי: ״בבוקר יום הכיפורים (אוקטובר 1941) התעוררתי מוקדם בבוקר, עדיין שרר חושך, ושמעתי ירייה מבחוץ. הערתי מיד את אבא ואמרתי לו כי שמעתי ירייה. אבא פטר אותי: ׳אולי זה עכבר בעליית הגג׳. ניסיתי להירדם ושוב שמעתי ירייה. שבתי והערתי את אבי ואז גם הוא שמע את היריות. מיד הערנו את כל המבוגרים והילדים וכולם נכנסו למרתף. שררה פאניקה לא קטנה, הילדים בכו, וניסו להרגיעם כדי שלא נתגלה.

הדוד נשאר בחוץ כדי להסוות את דלת המעבר והתחבא. אין ספק שבכך גילה אומץ לב רב. כעבור זמן שמעתי שדלת הכניסה הראשית נפרצת, הגרמנים נכנסו פנימה והחלו לצעוק: ׳יוּדֶן רָאוס!׳ – כלומר: יהודים החוצה – ׳אנו יודעים שאתם מסתתרים פה!׳. שמענו אותם מכים בקתות הרובים על הרהיטים, אך כעבור זמן ויתרו ויצאו. היינו שם כעשרים איש ועדיין לא נרגענו. אני זוכר את ליבי דופק במהירות ובחוזקה מרוב פחד והתרגשות. בעיקר חששנו מכך שילדים קטנים יתחילו לבכות, דבר שהיה גורם להסגרתנו. ידוע על כך שאצל לא

מעט משפחות סתמו הורים בכוח את פיות הילדים, והיו גם מקרים, מצערים, שהורים חנקו ילדיהם, כדי למנוע את בכיים. במהלך היום שבו הגרמנים עוד מספר פעמים לדירה, והצעקות חזרו על עצמן. רק לפנות ערב פתח הדוד את הדלת ובישר כי אפשר לצאת החוצה – ברוך השם, ה׳אקציה׳ הסתיימה״.

מי שנתפס על ידי הגרמנים נשלח למחנה בֶּלְזֶ׳ץ (מחנה השמדה שהוקם במחוז לובלין) ומחוץ לבתים נראו בני משפחות מחפשים אלה את אלה, ובייחוד צבט את הלב מראה ילדים בוכים שחיפשו את הוריהם.

צבי: ״הייתי בן עשר בלבד ובשנים שלאחר המלחמה והשואה אמרתי לעצמי לא פעם שתפקדתי היטב באותו יום. בהמשך אירעו בסביבתי הקרובה אירועים קשים, אפילו הוצאות להורג, ואני הגבתי באופן קר-רוח, בלי להיכנס לפאניקה. לו דבר כזה היה קורה לידי בימים רגילים, ייתכן והייתי מתעלף או מאבד את העשתונות, אך בתקופת המלחמה למדתי לנהוג על פי אמות מידה אחרות, כאשר ההישרדות האישית היא המנחה אותי ומכתיבה לי את אופן ההתנהגות. כבר אז חשבתי לעצמי שליבי הוא לב של אבן״.

בינואר 1942 נבחר בעיירה ״יודֶנְרַאט״ (פירוש השם בגרמנית: ״מועצה יהודית״). אלה ועדים שעמדו בראש הקהילות היהודיות, בגטאות ובאזורים הכבושים. הנאצים

מינו את חברי הוועדים, בדרך כלל אנשים בעלי מקצועות חופשיים ומעמד ציבורי, והטילו עליהם את האחריות להוציא לפועל את מדיניותם. בין השאר הוטל עליהם להרכיב רשימות שקבעו מי יופנה למחנות עבודה ומי להשמדה, וכן לספק לגרמנים זהב ותכשיטים בכמות שקבעו להם. אנשי היודנראט היו חייבים לספק את דרישות הגרמנים, וידעו כי אם לא יעשו כן, יסכנו את חייהם שלהם. לרשות הוועד בקוזובה עמד גם כוח משטרה יהודי, שכלל עשרים בחורים צעירים ושימש זרוע מבצעית שלו. בגיל עשר לא הבין צבי את מהות הגוף הזה, אך בשנים שלאחר המלחמה ציין לעצמו כי אינו מבין כיצד הסכימו יהודים לשרת ביודנראט ולשמש למעשה עושי דברם של הנאצים, לשתף עימם פעולה ולעשות עבורם את המלאכה הלא נעימה. לא רק אצל צבי, אצל רבים נושא זה אכן שנוי במחלוקת.

הגרמנים ביצעו מספר אקציות, שהקטינו את מספר היהודים. בכל אקציה תפסו מספר לא קטן של יהודים: לפעמים הסתפקו באלף, ולעיתים אספו עד אלפיים איש ולמרות שלא נודע מה עלה בגורלם, אי אפשר היה לטעות – הם הוצאו להורג, במחנה השמדה או בירי במקום סמוך. עם זאת, זרמו כל העת לתוך העיירה יהודים נוספים שגורשו מהכפרים בסביבה וכך נשמר מספרם.

לאחר כל אקציה הורו הגרמנים ליהודים, באמצעות

צווים, לפנות רחובות מסוימים ולצמצם את שטח המגורים שלהם, מהלך שהקל עליהם את השליטה על הציבור היהודי. הדבר גרם לצפיפות בלתי נסבלת, אך לא היה כל מקום לוויכוחים או ערעורים. בכל פעם שהתפרסם צו כזה, ארזו בני משפחת שוסטר את מטלטליהם והעבירו אותם – בדרך כלל על גבם, לעיתים מצאו עגלה – לדירה החדשה. בכל דירה שאליה הגיעו, התקינו מיד מרתף מסתור, כדי להתגונן מפני האקציה הבאה. במעבר האחרון עברו לבית של הסבים, שכבר לא התגוררו בו ולמזלם הוא נשמר על-ידי אחותו של האב.

צבי: "המשכיות החיים הפכה למטרה העיקרית והחשובה מכל. נהגנו לומר כי כל עוד אנו בחיים, ישנה תקווה. למעשה, חיינו מאקציה לאקציה. כל אקציה ששרדנו, נתנה תקווה לגבי ההמשך. נדרשנו לשמור כל העת על עירנות ועל חושים מחודדים, כדי להיערך לבאות".

שטח המחייה שנועד ליהודים צומצם מעת לעת ובשלב מסוים הפכו אותו הגרמנים לגטו, שהיה שונה מאחרים בכך שלא הוקמה סביבו חומה. הסיבה לכך, יש להניח, נבעה מכך שהיה קטן מימדים וכנראה שנועד להתחסל בזמן הקצר. הגרמנים הציבו שומרים אוקראינים חמושים בכל כמה עשרות מטרים, כך שישמשו מעין "גדר חיה" וינסו למנוע מעבר יהודים אל הגטו וממנו. לא פעם

התעייפו השומרים ואנשים מהגטו ניצלו זאת להתגנב החוצה ופנימה, בייחוד בשעות בהן היה ברור שהערנות נמוכה והסיכון עשוי להשתלם. מטרת ההתגנבות החוצה הייתה לסחור עם איכרים, כדי להביא מזון אל תוך הגטו.

כעבור זמן, בעת שכבר הועברו לגטו, נשמעו דפיקות בדלת דירתם בשעה אחת-עשרה בלילה. האם פתחה את הדלת, נכנסו שלושה שוטרים, ניגשו ישר אל צבי, תפסו אותו בפראות, והורו לו להתלבש בבגדים חמים, משום שבכוונתם לקחתו איתם. האם שאלה: "לאן?", השוטרים השיבו: "אתה תראה, אתה צריך לעשות משהו עבור היודנראט". מאוחר יותר התברר כי זה היה שקר: ד"ר מנגלה המפורסם הודיע כי הוא זקוק לאלף ילדים והועברה הודעה ליודנראטים במספר ערים לעצור ילדים יהודים ולהעבירם לגרמניה. ההתנהגות שלהם הייתה פראית וגסה. תפסו את ידיו של צבי בחוזקה, עד-כדי כאב, והתנהגו באכזריות כפי שעשו הגרמנים. האם ניסתה לאחוז בו בחוזקה, אך הם הפעילו כוח כה רב, עד שכמעט נתלשה ידו. "לשם מה הם לוקחים אותי", הטרידה המחשבה את צבי, "למשימת עבודה אני הרי צעיר וחלש, אין זאת כי אם למטרה אחרת". הוא היה בטוח כי סופו מתקרב.

צבי: "אספו את הילדים לתא-מעצר בבניין היודנראט. הקירות היו גבוהים, אל החלונות לא יכולנו להגיע. שהינו

שם מספר שעות ולא חדלנו לבכות ולצרות. בכל כמה זמן נפתחה הדלת והוכנס ילד נוסף, עד שהושלמה המכסה שנקבעה לקווזובה – 25 ילדים. לפתע נשמעו מבחוץ יריות ואנו נכנסו לחרדה – האם מתבצעת הוצאה להורג? המציאות הייתה אחרת – אנשי SS פרצו לעיירה בשתי מכוניות וירו בכל יהודי שנתקלו בו הולך על מדרכות העיירה. השוטרים יצאו החוצה כדי לראות מה קורה, אולי כדי לומר להם להפסיק, והשאירו אותנו ללא השגחה. לא היססתי – מיהרתי לצאת החוצה וברחתי כל עוד רוחי בי, מנצל את ההזדמנות שנקרתה. לולא התמלאתי אומץ ועשיתי זאת ברגע המתאים ספק אם הייתה נוצרת הזדמנות נוספת. לא הבטתי לאחור, לא ראיתי אם עוד ילדים נהגו כמוני, והיה לי ברור שלא אחזור הביתה, משום שהנחתי כי יחפשו אותי שם.

התחבאתי כל הלילה בסוכה שמצאתי, ליד בית עזוב, וגם בשעות הבוקר עוד חיכיתי לראות מה קורה, ורק מאוחר יותר באתי הביתה. אימא לא ידעה נפשה מרוב שמחה, חיבקה אותי, חיממה ונתנה לי לאכול ולשתות".

כעבור כמה ימים התפרסם בעיתון המקומי סיפור חטיפת הילדים וצוין כי כאשר עזבו השומרים את משמרתם, ניצלו זאת כל הילדים ו"היהודות לאלוהים" ברחו וכך נמנעה שליחתם לגרמניה.

◆◆◆

כבר סיפרנו על כך ששמו של האב התפרסם כסנדלר מומחה ובאחד הימים הופיעו בבית המשפחה אדם גרמני – מאוחר יותר הסתבר שמונה לראש הכפר – ועימו שני שוטרים. בני הבית נבהלו, אך הגרמני הבהיר: "אל תפחדו ואל תנסו לברוח, באנו באופן ידידותי אל מר שוסטר, ואנו רוצים לראות את עבודותיו". האנשים הקפידו להראות שאין להם כוונות אלימות, נכנסו לחדר השני, היכן שהאב נמצא, וביקשו ממנו להראות דוגמאות של עבודות שעשה. הגרמני התרשם מאוד והודיע לאב כי הוא מתבקש להצטרף אליו והעביר אותו לאחד הכפרים בסביבה. שם, במשך שלושה חודשים, הכין נעליים לנשות אנשי ה-SS, שהגיעו מגרמניה בעקבות בעליהן.

בתקופה הזו הגיעה לבית המשפחה פעם בשבוע עגלה ועליה שק קמח, שק תפוחי-אדמה וקצת לחם. השומרים שנילוו אליה קראו לאם ואמרו לה: "זה בשבילך". האם חילקה את המצרכים יקרי-המציאות בין כל בני המשפחה. כך ביטאו הגרמנים את תודתם והערכתם לאב, אלא שהסתבר שהאב כבר היה חולה בשחפת מתקדמת, כוחו תש וכעבור שלושה חודשים שחררו אותו, והגרמני שלקח אותו הביאו הביתה.

האב סיפר על מה שעבר עליו בכפר. אנשי גסטאפו, גם בעלי דרגות גבוהות, הביאו את נשותיהם וחברותיהם, והאב הפעיל את כל כישוריו ומיומנותו כדי להפיק תוצרת

משובחת. הגרמני שלקח אחריות עליו העריך את תוצרתו ולא פעם פלט לעברו: ״חבל שאתה יהודי ואינך גרמני״... כאשר הסתבר שאינו מביא עוד תועלת, יכול היה הגרמני פשוט לשלוף אקדח ולחסל אותו במקום, בלי שיצטרך אפילו למסור דין-וחשבון על כך, אך הוא בחר להביאו בשלום בחזרה לביתו. קרו גם דברים כאלה.

האב חלה בשחפת עוד לפני המעבר לגטו. רופא מומחה בעיר, ידיד של האב, אמר לו: ״יש דבר אחד שיכול להציל אותך – שומן כלבים״. אבל איך ומהיכן ישיגו זאת?

פרצה מגיפת טיפוס, ורוב בני המשפחה – כולל דודים ודודות, שגרו בבית סמוך – חלו במחלה, להוציא את צבי שלא נדבק וכך יכול היה לעזור לכולם. רופאים התגוררו מחוץ לגטו ולא היו מוכנים להיכנס לגטו כדי לטפל, כך שמי שחלה – לעיתים נפטר או שבדרך נס החלים. הרופא שטיפל באב היה אוקראיני אנטישמי, אך הסכים לעזור לאב ובתמורה קיבל נעליים ומגפיים שהוכנו במיוחד עבורו.

בסופו של דבר נפטר האב בינואר 1942 ממחלת השחפת והותיר את האם לנהל את חייה ואת חיי ילדיהם. כבר צוין כי החיים בעיירה, ואחר-כך בגטו, ידעו עליות ומורדות ונעו בין ייאוש לתקווה. מותו של האב נמנה על רגעי הנפילה, אך המציאות לא אפשרה לקיים אבל מתמשך ובני המשפחה התעשתו וחזרו לנהל מאבק קיום יומיומי.

◆◆◆

באמצע 1942 בוצעו "אקציות" נוספות: הגרמנים הקיפו רחוב או רובע ותפסו את כל היהודים שגרו באותו רחוב או במקרה עברו בו באותה עת. כאשר אספו בדרך זו את הכמות שהועידו לעצמם, הצעידו את היהודים לעבר בית הקברות, מרחק של כשני קילומטר, ושם ירו בהם עד שהרגו את כולם. לקראת חגי היהודים – פסח ושבועות – בוצעו אקציות, שבהן הוצאו להורג כמה אלפי יהודים. צבי תיאר את מצב היהודים כ"עכברים במלכודת", כלומר תלויים בחסדי הגרמנים, שיכלו להרוג בהם בכל עת שרצו בכך.

לקראת חורף 1942 החליטו הגרמנים להקים גטו בעיירה. קבעו את הרחובות שייכללו בגטו והיהודים שהתגוררו ברחובות שלא נועדו להיכלל בגטו, נצטוו לעבור ולהתגורר בשטחו. משפחת שוסטר השתלטה על בית שהשאירו אחריהם הסבא והסבתא והסתבר כי הוא נכלל בשטח הגטו ונשמר על-ידי אחותו של האב. הצטיידו בעגלה, העמיסו עליה את המטלטלין העיקריים ועברו להתגורר באותה דירה, בה התקינו מהתחלה מקלט מחבוא, שירדו אליו באמצעות מדרגות מוסוות.

באחד הבקרים הסתכל צבי דרך החלון וראה שני גרמנים גוררים אישה יהודיה, שהתנגדה להם בכול כוחה. אחד הגרמנים שלף אקדח, הצמידו לרקת האישה, ירה

והרג אותה. מיד קרא צבי לאמו ואחותו, סיפר על כך שראה גרמנים הורגים את האישה והם מיהרו לרדת ולהסתתר. זמן קצר אחר-כך פרצו הגרמנים לדירה והחלו לצעוק, כדרכם: "יודן ראוס!" (יהודים החוצה). הם ישבו במקלט, מחזיקים ידיים, רועדים מפחד, שומעים את מגפי הגרמנים בעת שצעדו בבית ומתפללים שלא יתגלו.

לצבי שיחק המזל בשל היותו בלונדיני, בעל עיניים כחולות, וללא אף אופייני ליהודים, כך שגם בעת שהסתובב ברחוב, לא מיד עצרו אותו. עם זה, חשש מכך שאנשים שעבדו עם אביו ורכשו ממנו נעליים, יכירו ויסגירו אותו.

באחת האקציות לקחו את הדודה ואת בני הדודים, אך את צבי, האם והאחות לא מצאו וכך יכלו לומר לעצמם ששוב התמזל מזלם.

המשימה העיקרית בגטו הייתה למצוא מזון. צבי סיכן עצמו, יצא מהגטו כדי להביא מצרכי מזון ואף גנב מדי פעם מהשוק. בעיקר גנב תפוחי-אדמה, הירק הנפוץ ביותר שנמצא בכמויות גדולות, אותם ניתן להטמין בכיס המעיל. בגטו האם בישלה את תפוחי האדמה, שהפכו למזון העיקרי. כמו כן השיגו ביצים.

לחם היה קשה להשיג, סולת הייתה בכמות רבה, וכן כרוב ושעועית.

הגרמנים נהגו, באופן נבזי, לגרום ליהודים להלשין אלה

על אלה. צבי זכר מקרה בו איימו על שוטר יהודי ודרשו ממנו לגלות היכן מסתתרת משפחתו. אם לא יסגיר אותם, איימו, יוציאו אותו, את השוטר, להורג. השוטר נשבר, גילה את מחבואם, הגרמנים הוציאו אותם והרגו את כולם. לאחר מכן לקח אחד הגרמנים את השוטר הצידה וחיסל גם אותו, כשהוא טוען: "איננו רוצים לעבוד עם מלשינים"...

הגרמנים הרעיבו את יושבי הגטו ולא טיפלו במחלות שפרצו, מתוך הנחה ששני הדברים יגרמו לתמותת יהודים, בלי שהם יצטרכו לעשות זאת. לבסוף, לאחר עוד צמצום נוסף של שטח המחייה המיועד ליהודים, הגיעו למעגל האחרון.

◆◆◆

באחת השבתות, בשעת בוקר, חדרו לשטח הגטו שתי מכוניות ובהן כשמונה אנשי גסטאפו. עצרו את המכוניות, החלו לירות בכל מי שראו בחוץ וגם פרצו לבתים וירו בכל מי שנתקלו. נוצרה בהלה ואנשים החלו לברוח לכל עבר. צבי קרא לאמו ואחותו והם החלו לברוח, כדי להתרחק מהגרמנים היורים. תוך כדי בריחה התקרבו לשומרים, שהיוו מעין "חומה חיה" לגטו, וגם הם החלו לירות לעבר הבורחים.

צבי: "הוריתי להן להתכופף ולהוריד את הראש, כדי לצמצם את אפשרות הפגיעה. מרוב בהלה, ברחנו אל מחוץ

לגטו, העיקר להתרחק מהיריות. איך לא נפגענו מהיריות שנורו מכמה כיוונים – אין ספק ששיחק לנו המזל, אפילו הגעתי למסקנה שאלוהים אתי. הגענו לשדה תבואה מחוץ לעיר, והסתתרנו שם כל הלילה. סבלנו מהקור הקשה, אך מקום טוב יותר לא היה. במקומות אחרים נכנסו אוקראינים לשטח החקלאי, כדי לאתר יהודים מסתתרים, וכאשר נתקלו ביהודי - חיסלוהו ללא היסוס. אמרתי לעצמי: הם מחסלים אותנו כאילו הורגים זבובים! התחושה הייתה קשה".

חיסול הגטו בקוזובה, אמצע אפריל 1943. המפה מתוך אטלס השואה, מאת מרטין גילברט, הוצאת משרד הבטחון, 1986. מפה מס׳ 201.

שתי האקציות האחרונות בוצעו באמצע 1943 – אחת, ב-17 באפריל, סמוך לחג הפסח; השנייה, ב-12 ביוני, סמוך לחג השבועות. לאחריהן הוכרזה קזובה כ״יוּדֶן-רַיין״, כלומר ״נקייה״ מיהודים.

לאחר זמן חזרו צבי, אמו ואחותו בהסתר לגטו. חג השבועות קרב ועברה שמועה כי צפוי מהלך של חיסול, שאמור להתבצע למחרת. סיפרו כי בעיר הסמוכה בז׳ז׳ן, מרחק של כ-20 ק״מ, כבר התבצע חיסול ומחפשים את האחרונים. האם להאמין לשמועות? שררה פאניקה נוראה, ולעומת זאת היו שטענו כי אלה סתם שמועות ולא ייתכן שדבר כזה עומד לקרות...

צבי: ״אימא לקחה ברצינות את השמועות, הלבישה אותי היטב, ציידה אותי בכיכר לחם, בקבוק מים וכמה קוביות סוכר, והורתה לי לצאת ולהגיע לביתו של אוקראיני אחד, שפעם כבר הסתתרנו אצלו באחת האקציות. הוא העריך וחיבב את האב ועל כן היה מוכן להסתירנו. האם הורתה לי: ׳ברח לשם, תכין את הקרקע, אחותך ואני נגיע בחצות׳. אני התנגדתי: ׳איך תגיעו? בואו נברח ביחד!׳, אך אימא סירבה ודבקה בתוכניתה. התחבקתי איתה בחוזקה, בתחושה שאולי יותר לא אראה אותן, וביקשתי: ׳לפחות תני לי לקחת איתי את יונה אחותי׳. אימא התנגדה ואמרה: ׳לא, זה מסוכן, אתה לבד תסתדר׳.

המשפט הזה ניקר, הטריד אותי כל חיי ואינו מרפה. הוא העסיק אותי בימים הראשונים לבריחתי וגם במשך שנים הפכתי והפכתי בו, מנסה להבין למה באמת התכוונה. מצד אחד, אמרה שתגיע; מצד שני, כאילו אמרה: 'עדיף שתברח לבד, כך יגדלו סיכוייך למלט עצמך ולהסתדר'. עם השנים, נקף אותי מצפוני על כך שהפקרתי אותן, כביכול, ובכל פעם שנזכרתי בכך, נהגתי לבכות. עם זאת, מה כבר יכול ילד בן אחת-עשרה לעשות, כאשר אימו מציידת אותו, מורה לו לברוח ומבטיחה כי תגיע? האם התכוונה בעצם לומר: 'למה אתה צריך אותנו, רק נקשה עליך'. עם השנים אמרו אנשים ששמעו את הסיפור: 'אמך הצילה אותך. אם הייתם שלושה, כולכם הייתם מתים, כך, לפחות נותרת אתה בחיים'. שנים לא יכולתי לסלוח לעצמי על שהפקרתי את אמי ואחותי, כביכול, וכאילו בגדתי בהן. המחשבה על כך לא הרפתה ממני. לימים, כאשר התבגרתי, הבנתי שאימא לא שיקרה לי, אלא שאפה שמישהו מהמשפחה יישאר בכל זאת בחיים. ככל ששחזרתי את התנאים והנסיבות, הערכתי אליה רק גברה".

צבי יצא לדרך, התקרב לכפר בחצות, כלבים החלו לנבוח והוא התמלא פחד שמא יתנפלו עליו. צבי נכנס לאחת הרפתות, שכב על מצע הקש ונרדם. מדי פעם התעורר וכעס על עצמו על כך שנרדם, משום שכך לא יבחין

בעת שאמו תגיע... לפנות בוקר השחר עלה וצבי החל להבין שצדק בתחושת הבטן שלו ואמו כבר לא תגיע. עוד לפני כן ראה שיירת מכוניות נוסעות ולא ידע לאן ולאיזו מטרה. כעבור כשעה שמע יריות והחל לחשוש לגורל אמו ואחותו בגטו. בדיעבד הבין כי יש קשר בין שיירת המכוניות לירי ולחיסול הגטו. הדבר הגביר את בכיו, אך שוב ושוב נזכר במשפט בו נפרדה ממנו אמו: "אתה תסתדר לבד" – וידע כי מרגע זה אכן יצטרך לכלכל בתבונה את מעשיו, משום שהוא, ורק הוא, אחראי על עצמו. במשך היום ישן מספר שעות, בשל העייפות שהכריעה אותו. לפנות ערב באו האיכר ואשתו לחלוב את הפרות וצבי שמע את האיכר אומר לה: "בבוקר חיסלו את כל תושבי הגטו, הרגו את כולם, ירו ביהודים אחד-אחד".

צבי ירד מערמת הקש והאיכר נדהם: "יֵזוּס כְּרִיסְטוּס (ישו הקדוש), רק חסר לי שיגלו אותך כאן והשוטרים יוציאו גם אותנו להורג. אתה מסכן אותנו". צבי השיב והרגיע: "אל תפחד אדוני, אני הולך". הם השקו אותו בחלב, היישר מהפרה, ציידו אותו בכיכר לחם וביקשו כי ימהר וילך.

צבי יצא לדרכו, לקראת הבלתי ידוע. גשם זלעפות ירד, ברקים ורעמים, כעבור זמן הצטרך לחצות נחל בעומק של מטר. בדרכו בכה מדי פעם, אך התגבר משום שהבין כי הבכי לא יפתור את בעיותיו וניצבות בפניו משימות לא

פשוטות ועליו להיות דרוך לקראתן. הוא עשה דרכו לביתם של שכנים של סבא וסבתא וקיווה שייתנו לו מחסה. ואכן, חצה את הנחל בשלום, כולו רטוב מהגשם והנחל, עד שהגיע למשק של השכנים ונכנס לרפת שלהם.

המקום הזה נכלל בגטו, אך כעת לא היה מה לחשוש שכן הגטו חוסל וכבר לא הוצבה שמירה ולא הסתובבו שוטרים. האיכר היה אוקראיני אנטישמי, אך כלפי משפחת שוסטר התנהג באופן סביר. מוקדם בבוקר נכנס הגוי, מתפלל. כאשר ראה את צבי נדהם, תפס קלשון וניסה לדקור את צבי! צבי נדהם לרגע, אך לא איבד עשתונותיו והחל לברוח בכל כוחו. כעבור כמה עשרות מטרים הבחין בחלקת שיחים צפופה ולמרות שנראה היה כי לא ניתן לחדור דרכם, מיהר צבי להיכנס ולהתחבא, שרוט, פצוע וזב דם. הגוי שלח את בנו להזעיק את הגרמנים והורה להם לאן נמלט צבי. הגרמנים הגיעו, עם כלבי גישוש, והחלו להסתובב, אך לא יכלו לחדור אל תוך הסבך. הכלבים הריחו, אבל גם הם סירבו להיכנס משום שלא רצו להידקר ולהיפצע. בשלב מסוים לאחר שצעקותיהם "ראוס! ראוס!" לא נענו, החלו לירות לתוך הסבך, אך החטיאו. לאחר כשעה עזבו, אולי קיוו שפגעו בצבי ולכן אינו עונה או מגיב. הם אף קיללו את האוקראיני על כך שהזעיק אותם לשווא.

לאחר זמן יצא צבי והמשיך בדרכו. אישה פולניה, טובת לב, ריחמה עליו וקראה לו: "בוא מהר, קח חלב ולחם – וברח הלאה. היזהר שלא יראו אותך, בטח לא האדם שכבר הלשין עליך".

צבי המשיך בדרכו והגיע לביתו של אדם, סמוך לבניין המשטרה, ידיד של האב, שגר בקרבת מקום, והופתע לראות את צבי: "מה אתה עושה פה? אתה חי? אתה בסדר?". בעודו בחיים אמר האב לאותו אדם כי אם הוא, האב, ימות ויחסלו את הגטו, יקבל מהאם את המכונות והעורות וישמור על הרכוש. האדם הזה נתן לצבי כסף ואמר: "מאחורי הבית ישנה ערימת קש, תוכל להסתתר ולישון שם, אבל עם בוקר עליך לעזוב, משום שאיני מוכן לקחת סיכון שתתגלה". צבי נרדם, התעורר לפנות בוקר, ראה כי עדיין חושך, נרדם שוב והתעורר מאוחר ולפיכך חשש לעזוב, שמא יתגלה. הגוי התאכזב ואמר: "תוכל לישון עוד לילה אחד, אבל מחר אני רוצה שבאמת תעזוב". כך עברו שלושה ימים, עד שהכריח אותו לעזוב ולהמשיך...

בשלב הזה הבין צבי כמה דברים: מכיוון שהגרמנים רצחו את יהודי העיירה, איש אינו מאמין שנותרו יהודים בחיים. הדבר נותן לו אפשרות להסתובב, תוך שהוא מנצל את העובדה שמראהו אינו יהודי מובהק ועל כן אינו מעורר חשד. מבין המקומיים, חלק עלולים להרוג אותו או להסגירו לידי הגרמנים, ויש להיזהר מפניהם. אחרים

מוכנים לעזור: לתת מחסה ומסתור לזמן קצר ומוגבל, לתת מזון בסיסי ושתייה, אך לא יותר מכך, מתוך חשש כי הגרמנים יפגעו בהם. מכאן, שהבעיה העיקרית היא לזהות אדם שיהיה מוכן להעניק מסתור בטוח לאורך זמן.

צבי, בסך הכול בן שתים-עשרה באותו זמן, היה מותש מהצורך להימלט כל העת, נרדף, רעב וצמא, נפחד וחרד לנוכח אי-הוודאות, אינו יודע על מי יוכל לסמוך.

לפיכך החליט להתקרב לבית בו התגוררה המשפחה כדי לפגוש את השכנה, אצלה קיווה למצוא מסתור. בסתר ליבו תלה בה תקוות רבות וקיווה שלא תאכזב אותו.

בשעות היום הסתתר ליד כנסיה רוסית וסבל מצמא ורעב. עד-כדי-כך שמצץ את רוקו כדי שירווה אותו.

לפנות ערב ירד גשם וצבי יצא לדרכו לפתע הבחין בחבורת צעירים, בני 18-20, שרים ומשתוללים, כפי שתמיד נהגו לעשות ולבלות ביום ראשון בערב. מה יעשה? אם יברח, ירדפו אחריו ויתפסוהו. אם יגלה סימני פחד, יזמין תגובה אלימה. צבי החליט לעבור לידם ולסמוך על מראהו הלא-יהודי. והנה יוצא לעומתו אחד הבחורים, תופס אותו, גורר אותו הצידה ולוחש באוזניו: ״אתה שוסטר? מה אתה עושה פה?״. מסתבר שבא פעם לביתם עם אביו להתקין נעליים וזכר את צבי. כשראה כי צבי נבהל, הרגיע: ״אל תדאג, אעזור לך. אני אעסיק את

הבחורים ואתה תעבור". "הוא ממש הציל את חיי", נזכר צבי, "לו תפסו אותי, היו גומרים אותי במקום או מסגירים אותי למשטרה".

צבי הגיע לבית השכנה, שקיבלה אותו יפה, ממש התרגשה לקראתו ואמרה: "שמע, העשעל (שמו של צבי בפולנית), אתה יודע שכולנו בסכנה. הנה מה שנעשה: מאחורי הבית, בחלקת הירקות, ישנה סוכה. נעביר אותך לשם, לא ניתן לאף אדם זר להתקרב, ונביא לך מידי פעם אוכל". כך העביר צבי את הימים הבאים. מבחינה מסוימת, הייתה בכך הקלה: האישה סיפקה לו מזון בכל יום, איפשרה לו לנוח ולהירגע, והוא לא נדרש להמשיך ולברוח. הלילות היו קרים ולאחר כמה ימים הציעה השכנה: "נעביר אותך לרפת, שם חם יותר. ישנה שם עליית-גג קטנה לאיחסון הקש, שם תתגורר". היא נתנה לצבי שמיכת פוך ענקית, וכן שכב לידו חתול שחימם אותו, וכך, בתנאים האלה, החזיקה אותו אצלה במשך 14 חודשים – מעל לשנה – עד שהאזור שוחרר על-ידי הרוסים מידי הגרמנים!

בכל יום באה האישה לחלוב את פרתה ובהזדמנות זו גם הביאה את האוכל. כדי שלא תתגלה, הכינה בדלי תחתית כפולה, שהסתירה את המזון.

אישה זו הצילה את צבי ולה הוא חייב את חייו. למרבה הצער, לא ציין צבי את שמה בדברים שכתב או בהקלטות

שהשאיר, ועל כן נותרה אלמונית, למרות שהיא עונה בפירוש על קריטריון של ״חסידת אומות עולם״.

את הבתים באזור בו התגוררו היהודים הגרמנים הרסו ולקחו את החומרים לחזית, כדי לבנות שם מקלטים. במרתפים לא נגעו. לאישה שהסתירה את צבי היה בן, לוקה בשכלו, שנהג ללכת לבתים ולחפש חפצים שנותרו במקום. כעבור זמן הביא לצבי ספרים לקריאה. הבולט שבהם היה ספר תנ״ך, אותו קרא צבי פעמים כה רבות, עד שׁידע חלקים ממנו בעל פה...

כך העביר צבי את הזמן: שוכב בעליית-הגג, רוב הזמן מקופל ומכווץ, ממתין למנת המזון היומית, מקווה שהעניינים לא יתפתחו באופן גרוע יותר. על יותר מכך לא העז לחלום, והתלאות שהספיק לעבור עד שהגיע אל אותה אישה גרמו לו להבין שהאפשרויות האחרות הן גרועות יותר.

◆◆◆

במהלך שנת 1944 התחולל מהפך בחזית הפולנית, כאשר הצבא הרוסי הצליח לפרוץ את קווי ההגנה של הצבא הגרמני. מבעד לחריץ הביט צבי לעבר הכביש הראשי, ראה תנועת כוחות ערה, אך לא הבין במה מדובר. האישה שימשה מקור מידע לצבי לגבי המתרחש בחוץ ודיווחה לו על נסיגת הצבא הגרמני. הידיעות האלה עודדו את צבי, למרות שלא ידע אם אלה שמועות בלבד. ״כבר לא

ידעתי למי ובמה להאמין", נזכר צבי, "אבל בכל זאת התעוררה אצלי תקווה – אולי באמת מתחולל מהפך בחזית"? הגרמנים החליטו להפוך את האזור לקו-חזית חדש והחלו לרכז בו כוחות רבים. הגרמנים פירסמו הוראה לפיה על התושבים לשכן בבתיהם חיילים גרמנים והאישה נדרשה לשכן בביתה בעל כורחה חמישה חיילים גרמנים, דבר שחייב אותה למשנה זהירות בהתנהגותה, לבל יתגלה מחבואו של צבי. כאשר שמע זאת צבי נכנס לחרדה: הנה, לאחר תקופה ארוכה של שקט ובטחון, שוב מתקרבת סכנה מוחשית. האם תצליח להמשיך ולספק לו מזון? האם ישמרו בני הבית על שתיקה ולא יפלטו בהיסח דעת מידע לגביו? אבל לגרמנים היו דאגות אחרות והם כלל לא חשבו לחפש בבית.

הרוסים הפציצו במטוסים והפגיזו בארטילריה את ריכוזי הכוחות הגרמנים. אחד מכלי הנשק הבולטים והמשפיעים היו רקטות שירו הרוסים והשמיעו שריקה מחרישת אוזניים בעת מעופן. האישה גילתה לו כי מדובר בכלי נשק בלתי מוכר בשם: "קטיושה"...

באחד הימים תקפו מטוסים רוסיים את העיירה ואת הכוחות הגרמנים. אחת הפצצות נפלה ליד הבית ובקירבת הרפת. פרצה שריפה וגם גג המתבן החל לבעור. צבי נאלץ לצאת ממחבואו ונתקל בחייל גרמני, שנתן לו דלי והורה לו להשתתף במאמץ לכיבוי האש...

צבי ניצל הזדמנות שכולם עסקו בכיבוי ומצא מסתור בבית-השימוש, שם המתין עד שלא נשמע כל רעש בחוץ. מסתבר שההתקפה הרוסית שברה את רוחם של הגרמנים והמפקדה הורתה לכוחות לסגת מהעיירה.

לאחר מספר שעות הופיעה האישה עם מנת המזון, נרגשת ושמחה: על כך שהגרמנים נסוגו ופינו את ביתה, ועל כך שצבי לא התגלה. "כל-כך פחדתי", אמרה לצבי, "שהם יגלו אותך, ואז זה הסוף של שנינו – איזה מזל!".

מזל אכן היה מצרך מבוקש בזמן המלחמה, את זה כבר למד צבי על עצמו. והאישה הזו הייתה המזל הגדול שלו.

הגרמנים המשיכו לסגת, הרוסים התקדמו בעקבותיהם, ובעיירה מהומה ענקית. באחד הימים הודיעו הגרמנים כי הם מתכוונים לפוצץ בחצות את הגשר הגדול של הכביש מטרנופול העובר על פני הנהר שחצה את העיירה, וזאת כדי לבלום את התקדמות הרוסים ולהקל על נסיגתם. ניתנה הוראה לפנות חלקים מהעיירה ולעבור לצד השני של הגשר. בני המשפחה, וצבי עימם, ארזו חפצים – לצבי לא הייתה בעיה מיוחדת, משום שמעט חפציו הדלים לא הצריכו יותר מתרמיל קטן – ועברו לאזור הבתים שלא נהרסו.

בלילה נכנסו לאחד המרתפים, ואכן בשעה אחת לאחר חצות נשמע פיצוץ עז, שגרם לזעזוע בכל הבתים.

צבי: "בבוקר למחרת שרר שקט. היה יום יפה, השמש זרחה, וכאשר יצאתי אל מחוץ למקלט והבית, ראיתי חיילים, שדיברו ושרו ברוסית ונראו כמו יחידה של הצבא האדום. האם אלה באמת רוסים? בתחילה התהלכה שמועה כי מדובר ביחידה רוסית שבגדה ועברה לצד הגרמני. צריך איפוא להיזהר, מוקדם לשמוח. המשכתי להסתתר, עד ששמעתי את בנה של האישה קורא לי לצאת: 'אתה משוחרר, המלחמה הסתיימה, צא החוצה!'. כאשר ראה שאני עדיין מהסס, שלף טיעון משכנע: 'שנה שלימה הסתרנו אותך ואתה חושש מכך שדווקא עכשיו נסגיר אותך?!'."

לפתע הופיע מטוס ועליו סמל הכוכב האדום, לא ירו לעברו והוא חג בנחת מעל לכוחות. בשלב הזה כבר הבין צבי: זה אכן הצבא הרוסי, המשחרר, תם הכיבוש הגרמני. היש שמחה גדולה מזו? איך בכלל מבטאים את השמחה ואת ההקלה העצומה שחש לפתע? יותר מכל חסרו לו באותם רגעים בני משפחתו, שלא זכו להגיע לרגע הזה.

צבי: "הייתי בן שלוש-עשרה, לבד בעולם, ללא הורים או כל קרוב משפחה אחר. מצד אחד, לא ידעתי את נפשי מרוב שמחה, מסרב להאמין ששרדתי את המלחמה ונותרתי בחיים. מצד שני, הצטערתי על בני משפחתי ואי ידיעה כיצד לנהוג עתה. האדם הקרוב לי ביותר באותה עת הייתה האישה שהצילה אותי. התחבקנו ושמחנו. לימים

חשבתי לעצמי – לחגוג את שמחת השחרור עם גויה פולניה? אבל מעל לכל הייתה אדם, במובן הכי נאצל של המילה".

צבי הסתובב בין הטנקים הרוסיים ולפתע קרא לו חייל רוסי ושאל: "מדוע אתה לבוש בבגדים קרועים?". צבי סיפר לו ביידיש רצוצה מיהו וקצת ממה שעבר עליו. החייל ענה בשמחה: "גם אני יהודי, שמי גרישה", ושניהם התחבקו ובכו איש על כתפי רעהו מרוב התרגשות.

עוד יהודים החלו לצוץ ממקומות המסתור – מאושרים, מסרבים להאמין, ממששים את החיילים הרוסיים, מסתובבים כסהרורים. הסתבר לצבי שעוד יהודים הספיקו למלט עצמם ברגע האחרון, לפני האקציה האחרונה, וגם הם הסתתרו במשך חודשים רבים.

◆◆◆

לאחר כמה ימים, כאשר צבי החל להתרגל לחופש ולא חשש עוד לשלומו, החל לשאול את עצמו: מה הלאה? היכן יחיה? אצל מי יתגורר? ממה יתפרנס? אמנם היה רק בן שלוש-עשרה, אך לא נראה שמישהו ידאג לו. לגבי השכנה הפולניה – לא רצה להעמיס עצמו עליה. ומעל לכל, צבי לא שכח את יהדותו ושאף לחיות בקרב יהודים.

למזלו, חזר לעיירה בן-דוד שלו, שנמלט מרכבת שהסיעה יהודים למחנה השמדה על-ידי כך שקפץ ממנה תוך כדי נסיעה. הוא לקח את צבי תחת חסותו ושניהם

קיבלו דירה להתגורר בה אצל ידיד שלו. כל מי שהתנגד לרוסים נאסר על-ידי המשטרה ונשלח לברית-המועצות, בדרך לריצוי עונשו בסיביר. בן-הדוד נהנה להשתתף בצייד אחר האוקראינים וטען שבכך הוא נוקם את נקמת הוריהם שנרצחו.

באותו זמן חזר לעיירה יהודי שהיה בעל רכוש רב לפני הכיבוש הגרמני – שטחים חקלאיים, אדמות, פרות וסוסים – ונחשב לעשיר מופלג. גם הוא היה חבר טוב של אבא של צבי. למעשה, בא כדי להחזיר לעצמו את הרכוש שנלקח ממנו והציע לצבי: "בוא, תחיה עמי, תעבוד אצלי ואפרנס אותך". באופן מעשי הציע לצבי לשמש רועה לפרותיו באחו. הוא שאל: "האם בגילך הצעיר תוכל להוביל הפרות למרעה ולשמור עליהן?". צבי השיב בחיוב וחי אצלו כמה חודשים, קרוב לשנה.

האדם הזה היה קומוניסט, עלה מהר מאוד לגדולה, וניהל קואופרטיב של חייטים וסנדלרים עבור הרוסים. לאחר זמן החלו הרוסים לחשוד שהוא מועל בכספים. הוא טען כי זוהי אשמת שווא ולמעשה מישהו שרצה להפיל אותו, העליל עליו את דברי הכזב. למזלו קיבל מידע מוקדם, הבין שבקרוב יעצרו אותו וברח אל תוך פולין. הוא התמקם בעיר בשם בִּיטוֹם, ליד קָטוֹבִיץ. כעבור זמן שלח מכתב לצבי וביקש כי ייסע אליו ויעביר עימו פרה.

צבי: "הרגשתי מחויבות כלפי אותו אדם, שהחזיק אותי וסייע לי תקופה ארוכה, והחלטתי להיענות לבקשתו. גם כך לא ראיתי עתיד גדול בעיירה, וזו נראתה הזדמנות מתאימה. לקחתי את הפרה, העליתי אותה לרכבת, התמקמנו בקרון מיוחד לבעלי חיים וכך נסענו במשך שמונה ימים".

צבי והפרה הגיעו לביטום. האדם קיבל את פניו בשׂמחה, שכר עבורו ועבור חנן, בן דודו ובן גילו, חדר בביתה של אישה בודדה ושילם לה עבור מגוריו ועבור האוכל שבישלה לו. מאותו רגע קשרו צבי וחנן את גורלם ואף קיבלו החלטה לעשות כל מאמץ לעלות לארץ-ישראל.

כעבור מספר ימים הבחין צבי במודעה שאמרה כי ילדים יתומים יכולים לבוא בכל יום אחר הצהרים למקום ששימש מעין בית-תמחוי – אותו מימן איש עשיר – וצבי שמח לבוא לשם, בעיקר כדי לראות נערים יהודים ולדבר עימם.

לאחר זמן נתקל במודעה נוספת: "ילדים יהודים יתומים המעוניינים לעלות לארץ-ישראל - מתבקשים להירשם".

צבי: "הרגשתי שלבי הולם בחוזקה. משהו אמר לי שזה הדבר הנכון לעשותו. מיד רשמתי עצמי והחלה להתעורר אצלי תקווה לגבי העתיד. לא ידעתי בדיוק מהי ארץ-

ישראל, אבל זכרתי כי לפני המלחמה נהגתי מדי פעם ללכת עם אבי לתחנת הרכבת כדי ללוות יהודים שעלו לפלסטינה, והאירוע נתפס אצלי כמשהו חיובי וזכור לטובה. חשבתי לעצמי: מה מחכה לי כאן? גילויי אנטישמיות ותלות בגויים. לפיכך אמרתי – אקח את הסיכוי!".

ג. קבוצת "עתיד"

צבי מצא עצמו לבד עם תום המלחמה, כשהוא אומר לעצמו: "אני חופשי, שרדתי, אבל לאן אפנה כעת?". בן ארבע-עשרה בלבד, ללא קרוב או מכר להתייעץ עימו כדי לקבל החלטה. ראשית, נסע לאותה שכנה בקוזובה, כדי להודות לה על כך שהצילה את חייו, שהרי הודות לה, ולה בלבד, הוא עדיין חי. הם הרימו כוסית ואז הפתיעה אותו כאשר הבהירה לו שהיא ומשפחתה החליטו לא להישאר בעיירה, מחשש מפני תגובות האוקראינים, שמא ינקמו בהם על כך שהסתירו והצילו נער יהודי. זה היה הלם קל, אך תועלת בצידו: הדברים עזרו לצבי להבין שאין טעם להישאר באזור קוזובה ולנסות לבנות את חייו מחדש בסביבה בה גדל. פלסטינה המסתורית נתפסה כמשהו שכדאי לנסותו - עובדה שיהודים שעלו לשם בזמן, ניצלו מהשואה.

המודעה בה נתקל גרמה לו להחליט כי זה אכן הכיוון.

◆◆◆

צבי הגיע למקום המפגש, ומי שארגן את המפגש אסף את הבאים והוביל אותם ברכבת לעיר המחוז קטוביץ. לאחר שהוגשה להם ארוחת צהרים, הועלו על רכבת נוספת שהסיעה אותם לתחנת הרכבת שליד מחנה אושוויץ. לשם התקבצו ילדים רבים בני גילים שונים. נסיעה שנתפסה בזמן המלחמה כמסע אל המוות, הפכה כעת למסע אל ההצלה. בני הקבוצה הועלו על רכבת שעשתה דרכה לעבר פראג, בירת צ׳כיה. קבוצות רבות של יהודים עשו דרכן באותם ימים לפראג, וזאת משתי סיבות:

- העיר שימשה מרכז לוגיסטי של המוסד לעלייה ב׳, הגוף שהפעיל מטעם ארגון ה״הגנה״ את העלייה הבלתי ליגלית לארץ-ישראל.
- בעיר פעל מרכז של ארגון ה״בריחה״, שהוקם בשלהי מלחמת העולם השנייה על-ידי פעילים יהודים במזרח אירופה, כדי להעביר את ניצולי השואה מארצות מזרח אירופה למרכז אירופה ולארצות ששכנו לחופי הים התיכון, כדי להעלותם לארץ.

בעת הנסיעה ברכבת נאמר לילדים לא לדבר פולנית ואם יישאלו לזהותם, עליהם לומר שהם ״רומנים החוזרים למולדתם״. שוטרים שעלו לרכבת לא האמינו לסיפור ואף טענו: ״לעזאזל, מדוע היטלר לא גמר איתם?״, אבל לא רצו לבזבז עליהם את זמנם ואפשרו להם להמשיך בדרכם.

ליד העיר פִילְזֶן, כאשר ניסו לעבור את האזור שנשלט בידי הרוסים, נתקלו בסירוב של שלטונות הכיבוש לאפשר את המשך מסעם. הרוסים החזיקו אותם מספר ימים ברכבת בתנאים קשים, לא הפסיקו לקלל אותם וסירבו לאפשר להם לרדת אפילו לשירותים. היו בין הרוסים שאפילו טענו כי יש להוריד את הילדים מהרכבת ולירות בהם כמו בכלבים. הילדים לא הבינו מה קורה - מדוע מעכבים אותם ומתנכלים להם? נדמה היה להם שעלו על הדרך הטובה והם בדרכם לארץ המובטחת, והנה מסתבר כי מדובר במסע ארוך, מעצבן ואפילו מסוכן.

בזמן הזה, בעת שהרכבת תקועה, הופיע במקום אנטק צוקרמן, יהודי מגיבורי מרד ורשה, כדי לברר כיצד ניתן לחלץ את הנוסעים. כאשר סרק את נוסעי הרכבת, מצא בה בחור יהודי בשם מרדכי גולדהכט (שכונה "מוֹטֶק"), אותו הכיר עוד מוורשה, והטיל עליו משימה: "ישנה כאן קבוצה של בני נוער יהודים, יתומים ניצולי שואה. קח עליהם אחריות והצל אותם". כיצד אעשה זאת? שאל מרדכי, ואנטק הינחה אותו: "הורד אותם מהרכבת בשקט וקח אותם בהסתר למרחק כמה מאות מטרים, למקום שהוא מחוץ לטווח הראייה של המשמרות הרוסים. שם תחצו את הגבול ב'התגנבות יחידים', עד שתגיעו למקום בו תפגשו אנשים מארגון ה'בריחה' והם כבר ידאגו לכם בהמשך".

כך קיבל מרדכי את האחריות לקבוצה אליה השתייך צבי והדריך אותה במשך מספר חודשים.

לאחר התארגנות בפראג, קיבל מרדכי הוראה מאנשי ארגון ה״בריחה״ להוביל את הקבוצה לגרמניה. הקבוצה נסעה אל תוך גרמניה, עד שהגיעה לעיר מינכן. שם פגש צבי בת-דודה שלו, שנמצאה במחנה פליטים, טופלה באותה עת על-ידי הג׳וינט וביקשה להגר לארצות-הברית. לא מעט יהודים חששו באותה עת לעלות לארץ, שנראתה בעיניהם מקום לא בטוח, ומכיוון שלא רצו להחליף סכנה בסכנה, בחרו בארצות-הברית. צבי העדיף לזרום עם בני הקבוצה, שהודרכו וכוונו על ידי מרדכי, ובכך, למעשה בחר בארץ-ישראל.

צבי נזכר: ״ראיתי שוטרים שעל שרוול חולצתם נכתב ׳פוליציי׳ (משטרה) בעברית וביידיש. כנראה שעוד לא ממש הפנמתי את העובדה שהמלחמה הסתיימה והתחלתי לחשוש שאלה ה׳יודנראט׳ - אותה משטרה יהודית ידועה לשמצה, שלא פעם הסגירה את היהודים לידי הגרמנים - אך הרגיעו אותי שאין כבר יודנראט, וכל היהודים משוחררים, חלקם משרתים כשוטרים, במטרה לסייע ליהודים שחיפשו את דרכם ואחרים מהווים חלק מהממשל העצמי במחנות, שנוהלו על-ידי יהודים.

העלו אותנו על משאיות של צבא ארצות-הברית, אך הנהגים והמובילים היו אנשי הבריגאדה היהודית, ונסענו

לכיוון מינכן, עד שהגענו למקום מקסים ביופיו: מנזר גדול, מוקף חורשות אורנים, שנקרא - **סנט אוֹטִילְיֵין**, שהיה ממוקם בחבל בוואריה".

המקום אורגן כסנטוריום, ופעל כמוסד שיקומי, בתחום הבריאותי והנפשי. כמו כן שימש בית-חולים לשארית-הפליטה. עשרות ילדים ונערים הובאו אליו לתקופת הבראה. היו שם רופאים, אחיות ונזירות, שבדקו אותם והעניקו טיפול מסור ככל הנדרש. הצוות כלל גרמנים, חלקם עדיין במדים ואחרים שלא היו נאצים, שגויסו לטפל בילדים, ועשו מלאכתם נאמנה. מרדכי נזכר כי בתחילה הזדעזע מכך שרופאים גרמנים הם המטפלים, אך התרגל לכך עם הזמן.

הילדים היו יתומים, שקובצו מכל רחבי פולין, בהם גם אחים ואחיות. היו ביניהם גם ילדים שנמסרו על ידי הוריהם היהודים לנוצרים ואלה שמרו עליהם, גידלו אותם כל ימי המלחמה והצילו את חייהם. ילדים אלה לא ידעו שהם יהודים, ונעשה מאמץ גדול על-ידי גורמים יהודיים לגלות ילדים אלה, להחזירם לחיק היהדות ולהצילם משמד. היו גם ילדים ונערים שעברו חלק גדול של המלחמה עם הפרטיזנים ביערות.

כל אחד וסיפורו האישי המופלא, כל אחד ומאבקו המדהים ומעורר ההתפעלות להישרד. לאט לאט החלו להיפתח ולספר את סיפורם. צבי, ששמע מפי אחרים מה

עבר עליהם, החל לקבל מושג רחב יותר על המלחמה הנוראה שהתרחשה בכלל, ועל גורלו של העם היהודי בפרט. דווקא במקום השקט הזה החלו זכרונות לעלות ולצוף. זכרונות מחיי המשפחה לפני המלחמה, מהמאבק לקיום בתקופת הגטו, מהאופן בו נהרגו בני משפחתו – זכרונות קשים, עד כדי סיוטים, שלא יכול היה להתעלם מהם ושגרמו לו לרגעי עצב וצער, שרק המחשבה והתקווה על עלייה לארץ-ישראל עזרו לו להתגבר עליהם.

◆◆◆

למרדכי "מוטק" גולדהכט תפקיד מפתח בחייו של צבי, בהיותו אחראי על קיבוץ "עתיד" בעת שהתגבש באירופה. מרדכי נולד בעיר ורשה בפולין, היה בן שלוש-עשרה כאשר פרצה המלחמה, וגם הוא ברח בעצת אביו שהפציר בו: "ברח, בני, מהגיהינום ואולי ישרוד אחד מבני משפחתנו". בזמן המלחמה עבד בכפרים, התחבא ביערות ופעמים רבות ראה את המוות לנגד עיניו. עם תום המלחמה חזר לוורשה, הצטרף לקיבוץ שהקימו התנועות החלוציות מול חורבות הגטו, ובהמשך עסק בשליחות חלוצית במחנות העקורים בגרמניה.

בספר שכתב, **"כי אחיה ואספר"**, הוא מספר על פעילותו בהדרכת נוער יהודי לאחר המלחמה ומייחד מקום חשוב לסיפורה של "קבוצת עתיד".

מרדכי בן העשרים הציע לקרוא לקבוצה ״קיבוץ עתיד״ – בלי ספק שם סמלי ואופטימי, אותו שמעו מפי חייל עברי מהבריגאדה, יהושע גבעוני מקיבוץ אלונים, שראו בו דמות מופת, והוא ניסה להעביר משהו מההוויה הארצישראלית באמצעות שירים וסיפורים. החייל יהושע שר שיר ששורתו הראשונה אמרה: ״שירת הנוער שיר עתידנו״...

מרדכי ייחס חשיבות רבה לעובדה שבמנזר זכו הנערים סוף סוף לשקט נפשי, לטיפול מעולה, וחשו בטחון רב. תפיסתו החינוכית אמרה כי אין לעודד העלאת זכרונות קשים וטראומות. הוא דיבר עם הנערים והילדים רק על ההווה והעתיד, והציג את ארץ-ישראל כאפשרות היחידה הבאה בחשבון. לא פעם נקטו בגישה של המחזה, כדרך להמחשת הבעיות הצפויות.

בסתיו 1945, לקראת חגי תשרי, מצא עצמו מרדכי בהתלבטות גדולה כיצד לנהוג בחגים ומה להסביר לילדים בקבוצה. הוא עצמו עבר משבר קשה בתחום האמונה והגיע למסקנה כי לא יוכל להמשיך בשום אופן לדבוק באמונה הדתית. מבוגרים שנמצאו במקום, בהם הרב המקומי, טענו לעומתו כי עליו לנהוג אחרת כלפי הילדים, שחלקם חונכו אצל משפחות נוצריות והתנתקו לגמרי מהיהדות. הרב טען: ״חשוב שלפחות יכירו את מנהגי ישראל״.

ארגון הג׳וינט דאג לבגדים חדשים לילדים והם הולבשו במדי נוער ה-SS הגרמני. כך ניצבו, מצוחצחים, נקיים

מוכנים לקבלת חג "שמחת תורה", ובמרכזם מחצצר ומתופף, הלא הוא צבי שוסטר, ששמח לאחר כל השנים לחדש את כישוריו המוזיקליים למען הכלל.

הטקס היה מרגש ודמעות חנקו את גרונו של מרדכי, שנזכר באביו הרוקד בהתלהבות עם ספר תורה.

כך חגג מרדכי את חג שמחת-תורה הראשון לאחר השחרור, במנזר נוצרי, לצד פסלי ישו והאם הקדושה...

בזמן שהותם במנזר עסק מרדכי בהכנת הילדים לקראת החיים בארץ. כך סיפר להם מה עבר עליו בתקופת השואה, עוד מימד להבנת האירועים שכל אחד מהילדים עבר באופן אישי ובמקום אחר. מרדכי תיאר בפניהם את החורבן שהתרחש על הקהילות היהודיות באירופה והבהיר להם כי ישנה רק ארץ אחת בעולם המוכנה ורוצה לקבל אותם. הוא הסביר לילדים את המצב המסובך השורר בארץ: הבריטים הם השולטים והקובעים באמצעות צבאם ובאמצעות חוקי "הספר הלבן". עם זאת, הבהיר, אין להירתע ואין לתמוך בפתרון על אדמת אירופה.

מרדכי היה מודע לאחריות החינוכית שלקח על עצמו, הקדיש את כל-כולו לילדים ועקב בהנאה אחר התפתחותם האישית והתגבשותם החברתית.

מרדכי: "צבי היה מהבוגרים בקבוצה, טוב לב וחייכני, ובלט בכך ששימש מפשר ומגשר בין הילדים ששמרו על יהדותם בתופת המלחמה, לבין ילדים שגודלו בין נוצרים ועדיין התקשו להשתחרר מהמנהגים שרכשו. לא פעם פרצו תגרות ביניהם. אני לא פעלתי בכוח, לא פסלתי אף אחד, אלא ביקשתי לקרב ביניהם עד שהעניין יעבור מעצמו.

כאשר הגענו למנזר פגשנו את ד"ר גרינברג, המנהל הכללי של המתחם, שקיבל את פנינו ושאל: מי אחראי עליכם? הילדים נעמדו סביבי והצביעו עליי. מכיוון שהייתי נמוך קומה ונראיתי אולי בן חמש-עשרה, הוא נדהם והגיב: 'זה מה שהתנועה שלחה? אתה תחנך את הילדים שעברו את התופת?'. כעבור זמן הביא אדם מבוגר בשם דוד ואמר: 'הוא יהיה אחראי במקומך, ואתה תחזור אל מי ששלחו אותך'. הילדים התנגדו בכל תוקף והודיעו לו: 'אם מרדכי ילך, אנו נלך איתו'. אי אפשר היה לנתק בינינו.

לקחתי את אותו דוד לשיחה והסתבר לי שמשפחתו הושמדה בליטא והוא מחפש טעם לחייו, דבר שקיווה למצוא באמצעות העבודה עם הנוער. אמרתי לו: 'אתה טיפוס עירוני והילדים האלה מיועדים לעלות לארץ-ישראל ולהצטרף להתיישבות חקלאית חלוצית. מה אתה מבין בכך? לא תוכל לחנך לכך. אתה מבקש מנוחה לעצמך ואני חושב על עתיד ארץ-ישראל. בוא נמצא דרך לעבוד ביחד – אתה תשמש אבא כלכלי, תדאג לקיומם ולתנאי חייהם,

ואני אהיה אבא רוחני. הוא הסכים לחלוקה הזו והילדים רק הרוויחו מכך".

בשלב מסוים קיבל הוראה לעבור עם חניכיו למחנה "אָשָאוּ" באזור הכיבוש הבריטי, כחלק מהמדיניות להפעלת לחץ פוליטי על ממשלת אנגליה. המעבר לאשאו התאפשר כאשר נראה שהילדים התאוששו, בריאותית ונפשית, והם בשלים לעבור לשלב הבא בדרכם לארץ-ישראל. אשאו נועדה לשמש תחנת-מעבר בדרך לחופי איטליה או צרפת, כדי להפליג משם כמעפילים לארץ.

מרדכי שהה במחיצתם עוד חודשיים, והנה, דווקא שם, הורתה הנהגת תנועת "דרור" למרדכי לסיים את תפקידו עם קבוצת הילדים ולעבור למחנה עקורים שהתקיים באזור הכיבוש האמריקאי, כדי לקבל תחת אחריותו קיבוץ של מבוגרים שהתגבש במחנה ואנשיו המתינו, כמו רבים אחרים, לעלייתם לארץ.

הפרידה מהילדים הייתה נרגשת ומרדכי התקשה להשאירם בלעדיו, אך מכיוון שהיה מסוג האנשים המקבלים את "דין התנועה", הכריח את עצמו לעשות את מה שהורו לו.

לימים, כתב מרדכי דברים לזכר צבי:

"כולם היו בניי, אהובים עליי, ורק צבי'לֶה עלה על כולם. עקבתי בהתרגשות אחר התנהגותם בינם לבין עצמם, ובינם לבין הקולקטיב, שהלך והתבגר כמעט מדי

יום ביומו.

צביקה התבלט ביניהם, בחברות הדדית, בהתנהגות אצילה ובטוב ליבו. מקשיב לשיחות שקיימתי עם בני הקבוצה ורגיל תמיד להישאר עימי לאחר השיחה ואין זה משנה מה היה נושא השיחה. תמיד מחייך ואופטימי, מאוד חיובי בקרב ילדי הקבוצה.

במלחמת 'הדתות' בקרב הילדים, בין ה'נוצרים' וה'יהודים', שימש מגשר, שכן הוא עצמו חונך אצל נוצריה, וסייע בידי להשכין 'שלום-בית'.

השתתף באופן פעיל במקהלה, עליה ניצח שליח מהארץ – יהושע גבעוני, חבר קיבוץ אלונים, איש הבריגאדה, אשר עודד את צבי'לה להתקדם באמנות התיפוף".

צבי בסנט-אוטיליין

מה זוכר צבי מתקופת סנט-אוטיליין ומהחיים בקיבוץ "עתיד"?

"דאגו לנו לבגדים וסוף סוף יכולנו להיפטר מהבגדים אותם לבשנו לפעמים במשך חודשים רבים, מחוסר בגדים להחלפה. לפעמים נתנו לנו בגדים של 'הנוער ההיטלראי'.

לא הכרנו אותם ולא הבנו מה אנו לובשים. כעבור זמן כשהתברר לי מה נעשה, כעסתי על עצמי על שלא נמנעתי מכך. האחראים הסבירו כי לא היה בידיהם משהו אחר באותו זמן. התחלנו ללמוד בצורה מסודרת: למדנו את השפה העברית, רכשנו מושגים בציונות, קבלנו מידע על ארץ-ישראל, על היישוב היהודי, על המאבק בבריטים, על הקיבוצים ועל ההגנה והפלמ"ח.

כאשר התלבטנו איזה שם יינתן לקבוצה, נתנו לעצמנו באופן סמלי את השם 'עתיד', ובכך כאילו אמרנו שלא העבר מעסיק אותנו, ופנינו אל העתיד. היה בכך מסר אופטימי של תקווה.

החיים התנהלו כמו בקיבוץ קטן: מונו בעלי תפקידים, הוקמו ועדות לטיפול בתחומי החיים, פעלו מוסדות של התארגנות עצמית, עם מזכיר ומזכירות – מרדכי הוא שהביא את השיטה והניח את היסוד לארגון החיים בצורה זו – וכולנו למדנו בדרך זו פרק בהתנהלות עצמית ולקיחת אחריות.

בכל ליל שבת התקיימה קבלת-שבת.

ביום עסקנו בתחרויות במקצועות ספורט שונים – למשל, כדורגל וכדורעף – וזאת הודות לכך שציוד ספורט לא חסר ואנו נהנינו לבלות זמן רב בתחרויות השונות. העיסוקים האלה שיפרו מאוד את ההרגשה והאווירה.

התקבלו חבילות מזון ולבוש מטעם גופים יהודים, שפעלו באופן נמרץ באותה תקופה כדי לסייע בשיקום הניצולים. בחבילות היו גם סיגריות, ומכיוון שהיה להן ביקוש רב באותה עת, מכרנו אותן ובכסף שאספנו הקמנו קופה משותפת, שאותה ניהל גזבר מטעמנו.

נהגנו לצעוד מדי פעם ברחובות העיירה בסך, כאשר אני משמש מתופף ומכתיב את קצב הצעידה. התושבים נעמדו בצידי הכביש, נהנו והתפעלו.

לאחר כמה חודשים עזבנו את סנט אוטיליין. כעבור שנים הבנתי כי התחזקנו בגופנו ובנפשנו והאחראים עלינו החליטו כי הם יכולים לקדם אותנו לשלב הבא בדרך לארץ-ישראל.

הועברנו למחנה עקורים, בשם **'אשאו'**. לאחר המלחמה החל מבצע של איסוף יהודים, שנותרו ללא קורת-גג, וריכוזם כדי להעניק להם יותר ביטחון וכן תנאים בסיסיים לקיומם. יהודים אלה, שמנו כ-250 אלף, נקראו בשם: 'שארית הפליטה'. ארגונים רבים נרתמו לסייע ונותרה רק בעיה אחת: היכן לשכן את הפליטים? הוחלט

להסב מחנות מעצר וריכוז על אדמת גרמניה ולשכן בהם את היהודים. כך שוב מצאו עצמם היהודים בתוך מחנות, מתגוררים בצריפים ומוקפים בגדרות-תיל. עם זאת, השערים במחנות העקורים היו פתוחים וכמובן שלא בוצעו התעללויות ולא ניתנו עונשים.

כנראה שבזמן המלחמה היה למקום חשיבות צבאית, וביער הסמוך נמצא בונקר תת-קרקעי גדול וארוך, בו נמצאו כלי נשק, כדורים ורימונים נטושים. בלי לחשוב ולבלי לדעת החלו חלק מהילדים לשחק בהם ואז אירע אסון: כדורים התפוצצו, כנראה שמישהו היכה בפיקות, ומהפיצוץ אחד הנערים איבד עין.

אך זה היה בפירוש אירוע חריג. התפתחה שגרת חיים וחזרנו ללמוד. שם גם פגשנו לראשונה שליחים מהארץ, שעדכנו אותנו במה שקורה בארץ.

כך חיינו באשאו עד אפריל 1946. לומדים, מתגבשים, מכינים עצמנו לקראת העלייה וסקרנים לדעת מתי כבר יתרחש הדבר. נפוצה שמועה שכמה מאיתנו, הגדולים יותר, יעלו לארץ במסגרת עלייה ב׳ (העלייה הימית הבלתי לגאלית בשנות המנדאט הבריטי). לשם כך יצרפו אותנו ל׳קיבוץ׳ (רבים מבין היהודים התארגנו על אדמת אירופה בקבוצות, במטרה לעלות לארץ במרוכז ולהתיישב במסגרת חיים קיבוצית). ואכן באחת האספות נקבעו המתאימים לכך – ואני ביניהם - ואנו הועברנו למקום

ששמו '**לַייבְּהַיים**', וצורפנו לקבוצה בוגרת שעמדה לעלות לארץ. כעבור מספר ימים הגיעו משאיות צבאיות שנראו כרכב של הצבא הבריטי, שנועדו להסיע אותנו. אלה היו אנשי הבריגאדה, חיילים יהודים מארץ-ישראל שהגיעו לאירופה במסגרת הצבא הבריטי ועם סיום המלחמה החלו לסרוק את ארצות אירופה כדי למצוא יהודים, לרכזם ולהכינם לעלייה לארץ.

יצאנו בשיירה של משאיות לדרך. הודות לעובדה שהמשאיות נראו בריטיות לכל דבר – אנשי הבריגאדה לבשו מדים בריטיים ונראו חיילים לכל דבר – לא עצרו אותנו לביקורות. עברנו את הגבול לתוך צרפת ונסענו עד לִיוֹן. כך נותקתי מקבוצת 'עתיד' ומחלק מחבריי בקבוצה. הקבוצה המשיכה להתקיים עוד כשנה על אדמת גרמניה.

אני יכול לסכם את החיים בקבוצת 'עתיד', ששימשה במשך תקופה של מספר חודשים משפחה גדולה ותומכת, כחוויה מיוחדת במינה - הדבר הנכון והטוב ביותר שיכול היה לקרות לי, ולכל הנערים, לאחר שנותרנו ללא משפחות, לבד בעולם, לאחר טראומת השואה, כשאיננו יודעים לאן נפנה וכיצד יתנהלו חיינו. טיפלו בנו בדרך נכונה ובונה: לא באמצעות רחמים, אלא על ידי כך שארגנו עבורנו מסגרת חיים בריאה, שבה הרגיש כל אחד שהוא חלק ממשהו, שהוא יכול להשפיע, שיש משמעות למה שהוא עושה.

זו הייתה בפירוש חוויה מעצבת ומכוננת".

שמואל סוכה, חבר מאותם ימים, כתב כעבור שנים:

"אדם חי על-תנאי. יום אחד, בצעד בוטח, בא המוות הנצחי, נוטל את חייו ומצרפם אל ממלכת החושך האין-סופית, ממנה איש עוד לא חזר. כך, באופן בלתי צפוי, נלקח יום אחד חברי צבי שוסטר, שבתקופה מרתקת של חיינו, בתום מלחמת העולם השנייה, עשינו יחד כיברת-דרך. מאורעות וחוויות משותפות עדיין מזינים את הזיכרון, ההולך ונחלש.

אני מתקשה להעלות אור בעששית המילולית המפייחת ולשבת לכתוב בלשון עבר על דמותו המלבבת של צבי, לכוון זרקור על הזוויות הנסתרות בעבר. המילים, שבדרך כלל נענות ברצון, ממאנות בפעם הזו לציית לי ואף מחציפות פנים. ולא משום שדברי יהיה הודעה והשלמה עם הסתלקותו בטרם עת של חברי מנוער, אלא בגין שהיינו היחידים מחברת 'עתיד רביבים' שהגשמנו את חזון ההתיישבות בתנועה הקיבוצית: צבי הקים משפחה בשדה-נחום ואני במשאבי-שדה, וכעבור מספר שנים בקיבוץ שמיר.

אגב דפדוף חפוז באלבום זכרוני המאובק, נתקלות עיניי בתצלום ישן שהצהיב ושוליו כורסמו בשיני הזמן, בו נראה צבי בשערו החלק, מסורק לאחור, בחברת אברהם בורקו וחנן, שהיה חברו הקרוב. חנן נפל

במלחמת השחרור בשרתו עם צבי בגדוד השישי של הפלמ"ח, ביחד עם עוד ארבעה בחורים, שעקב היותם מבוגרים בשנה-שנתיים, נבחרו במטרה להעפיל לפלסטינה לפנינו.

את צבי פגשתי לראשונה, כמדומני, בתחנת רכבת בפולין לפני עלותנו לרכבת-מסע לגרמניה, מחופשים לרומנים השבים ממחנות ריכוז לרומניה, ומשם בעלייה ב' לארץ. על אף עובדת היותנו חבורת נערים שבאה ממחוזות המוות, הכאב והעצב, ניסינו לתהות זה על קנקנו של זה, מתקשים להשהות מבט לזמן ממושך, בעטיו של חוסר מנוחה נסתר בלב כל אחד ואחד מאיתנו.

כבר מהתחלה בלט צבי בכשרונו המוזיקלי שפרץ מתוכו. הקצב זרם כנהר, שבא לביטוי באמצעות אצבעותיו בצורת תיפוף על כל דבר מוצק שהזדמן לו. בסנט-אוטיליין גילינו מצבור של מדי היטלריוגנד (נוער היטלראי). חבורת נערים, שרק אתמול היו בחזקת יהודים ארורים, צועדים עתה בסך, זקופי קומה, תחת שמי גרמניה. ולא זו בלבד, לבושים במדי שרד חומים, חגורים חגורות עור מבריק, ושרים 'אל ראש ההר', כשמעלינו מתנוסס דגל כחול-לבן. צועדים לקצב התוף שעליו מתופף - מי אם לא צבי שוסטר - המתופף מבטן ומלידה. אל מול פרצופי הגרמנים המשתאים, צעק

מדריכנו מרדכי גולדהכט, שיצק בנו אמונה וכוחות חדשים לגבור על קשיים: 'הרימו ראש!', וצבי הנלהב הגביר ביתר שאת את התיפוף, כשראשו זקוף ועיניו הכחולות, החכמות, נוצצות מרוב אושר".

◆◆◆

השלב הבא בחייו של צבי הייתה ההפלגה לארץ באוניית מעפילים וזו התנהלה כהרפתקה לא פשוטה: בחודש יוני 1946 נקטו אנשי המוסד לעלייה ב' (הגוף שארגן את העלייה הימית הבלתי לגאלית לארץ-ישראל לאחר מלחמת העולם השנייה) בשיטה חדשה. על פי שיטה זו, הועלו בנמל סט שבצרפת כ-1000 מעפילים על האונייה "בֶּלְבּוֹאה", שהפליגה לכיוון ארץ-ישראל, ובמקום כלשהו בלב-ים, נקבע כי תפגוש בספינה בשם "בִּירְיָה", ספינה קטנה ורעועה, שהוכשרה בנמל מרסיי בצרפת להובלת מעפילים.

הרכב המעפילים על האונייה: למעלה ממחציתם יוצאי פולין, כ-200 מצ׳כוסלובקיה והשאר מארצות נוספות. כ-600 חניכי תנועות נוער חלוציות, וכן קבוצת חרדים דתיים וקבוצה גדולה של פרטיזנים, ביניהם ויטקה, אשתו של אבא קובנר. 630 גברים ו-370 נשים. מרביתם צעירים עד גיל 30, למעלה מ-50 זקנים וכ-20 ילדים (אחד מהם היה צבי).

המעפילים רוכזו במחנה לה-סיוטה, ממנו הועברו בשעות הלילה באוטובוסים לנמל סֶט והועלו על האוניה בלבואה. כל מעפיל קיבל בעת עלייתו לאוניה כרטיס, וסדרנים כיוונו את המעפילים לדרגשיהם האישיים.

בלבואה הפליגה לדרכה ב-22 ביוני 1946. פיקד עליה אריה פרידמן, איש הפל״ים, ולידו פעלו בצלאל דרורי ויהושע רבינוביץ שהוצבו כמלווים.

ביריה הפליגה מצרפת ריקה עד לאזור האי כרתים ושם נפגשו שתי האוניות. מפקדי המסע הורו למעפילים לעבור מבלבואה (שקיבלה לימים את השם ״הגנה״) לביריה. המעפילים סירבו, משום שראו את מצבה הגרוע של ביריה והבינו כי יצטרכו להצטופף מאוד. כמו כן הבינו כי לא יוכלו להעביר את מעט ציודם האישי, שהיה כה יקר להם. הסיבה המבצעית לכך: מיפקדת המוסד לעלייה ידעה כי האונייה תיתפס על-ידי הבריטים והעדיפו כי תיתפס הספינה הקטנה והרעועה ולא האונייה הגדולה, שלאחר המפגש הייתה אמורה לחזור לנמל אירופאי ולהוביל מעפילים נוספים.

מי שהבין את חשיבות המהלך היה רב, שעמד בראש קבוצת מעפילים דתיים, והוא הורה לאנשיו לעבור לביריה עם ספר התורה שהיה בידיהם.

כאשר החלו להעביר את המעפילים התברר כי קיים הבדל גובה ניכר בין האניות ולא ניתן להשתמש בגשר העץ

שהוכן למטרה זו. לפיכך הורדו שתי סירות מנוע מבלבואה ובאמצעותן בוצעה העברת המעפילים בסבבים.

תוך כדי ההעברה, דרש לפתע רב-החובל הטורקי סכום של עשרת אלפי לירות זהב, בטענה כי סכום כזה הובטח לו. המלווה יהושע רבינוביץ גייס לעזרתו את הפרטיזנים שעל האוניה, שברשותם אקדחים, והם איימו על רב-החובל, עד שהסכים לשתף פעולה.

מסעה של ביריה נתקל בקשיים מרובים. במרחק של 150 מיל מהארץ החלה סערה עזה. מאות המעפילים ששהו על הסיפון חששו לרדת אל פנים הספינה והספינה העמוסה כמעט טבעה ונאלצה לשדר קריאות מצוקה (SOS).

ב-1 ביולי 1946, בהיותה במרחק של 80 ק״מ מחוף הארץ, התגלתה הספינה על ידי מטוס סיור בריטי. כעבור זמן הגיעה המשחתת ״וירגו״ ואנשיה ביקשו ממפקדי ספינת המעפילים לגרור אותה לנמל חיפה, וזאת משום שהספינה נמצאה מחוץ למים הטריטוריאליים של פלסטינה. נציגי המעפילים הסכימו, בעיקר משום שכבר לא היו ברשותם מים ומזון. להפתעתם סירבה המשחתת לגרור וגם התעלמה מהבקשה למזון ומים.

רב-החובל ניווט את ביריה לנמל חיפה, אך המעפילים לא הורדו לחוף, משום שכל מחנות המעצר בארץ היו מלאים וגדושים בעצירי ״השבת השחורה״, אירוע שהתרחש מספר ימים לפני כן. לפיכך הועברו המעפילים

למעצר באונייה "מקס נורדאו" ונאמר להם כי כך ימתינו עד שתופשר מכסה נוספת של רשיונות עלייה.

רק ביום העשירי למעצרם בנמל, לאחר שביתת-רעב, ולאחר משא-ומתן עם שלטונות הנמל, הוסכם להעביר את המעפילים למחנה המעצר בעתלית.

צבי נזכר: "כבר במהלך ההפלגה הכינו השליחים מהארץ את המעפילים בכלל – ואותנו הילדים בפרט – למה שצפוי להתרחש: האונייה תיתפס, ללא עימות אלים, תיגרר לנמל חיפה, המעפילים יועברו למחנה המעצר בעתלית, ושם נצטרך להמתין לכך שיגיע תורנו להשתחרר. אמנם מדובר מחנה-מעצר ובשלילת חופש, אך הדבר אינו כרוך בסכנת חיים. כמה זמן תארך השהות במחנה? נאמר לנו כי מדובר בכמה שבועות או חודשים מעטים. לא דאגתי, אך הייתי קצר-רוח להגיע לארץ, קיוויתי שאכן כל מה שאומרים על הבריטים נכון, וכאשר נכלאנו במחנה, כבר הייתי סקרן לדעת מה צפוי לי בהמשך".

מדינת ישראל
מחנה המעפילים עתלית
המועצה לשימור מבנים ואתרי התיישבות
בשיתוף עם:
ארגון ההגנה,
הפלמ"ח, הפלי"ם
בית"ר, אצ"ל, לח"י
ומשרד הביטחון.

וזאת לתעודה כי **שוסטר צבי**
נרשם בספר המעפילים במחנה עתלית בשער "ביריה"

תעודת מעפיל בספינה "ביריה"

ד. נוער עולה בשדה-נחום

עוד בהיותו במחנות השיקום בגרמניה (סנט אוטיליין ואַשאו) פגש צבי במדריך **חיים אבני**, שליח מארץ-ישראל, חבר קיבוץ שדה-נחום שבעמק בית-שאן. חיים קיים מספר שיחות עם חברי הקבוצה, בהן סיפר על המתרחש בארץ-ישראל והדריך אותם לגבי מה שמצפה להם עם הגעתם לארץ. בין היתר סיפר חיים על קיבוצו, שדה-נחום, והדגיש: "כאשר תגיעו לארץ וישאלו אתכם לאן ברצונכם ללכת, בקשו כי ישלחו אתכם לשדה-נחום". העצה הזו, מסתבר, נקלטה בראשו של צבי.

במחנה המעצר בעתלית, ששכן כ-15 ק"מ מדרום לחיפה, ריכזו הבריטים את המעפילים שעלו לארץ באופן בלתי חוקי. מבחינת היהודים, כל מעפיל נחשב לעולה חוקי, אך הבריטים הם ששלטו בארץ ועוד לפני מלחמת העולם השנייה קבעו מכסת עולים חודשית. כאשר זרם העולים עלה על המכסה, נשלחו המעפילים למחנה המעצר בעתלית, לתקופת המתנה, עד שהגיע "תורם" לצאת

לחופשי. החיים במחנה לא היו קשים, משום שהבריטים לא פגעו במעפילים ואפשרו להם לקיים שגרת חיים. עם זאת, למצוא עצמם פעם נוספת במחנה מעצר, מאחורי גדרות-תיל, כאשר החופש האישי שוב נשלל מהם – זו הייתה התמודדות לא פשוטה לרבים מבין המעפילים. בזמן שהותם במחנה עתלית שררו לא פעם מתח ועצבנות בקרב רבים, שהמתינו בקוצר-רוח לשחרור, כדי להתחיל בחיים עצמאיים בארץ-ישראל.

ב-10 באוקטובר 1945 ביצע כוח של הפלמ״ח פריצה נועזת למחנה, כשהוא נעזר באנשים שנשתלו מטעמו במחנה וסייעו מבפנים, שחרר מעל ל-200 עצורים והצליח להסתיר אותם בישובי הסביבה מכוחות הצבא והמשטרה הבריטים, שערכו סריקות נרחבות אחר הנמלטים.

בעקבות כך הגבירו הבריטים את השמירה – אחד הסממנים המובהקים לכך היו פרוז׳קטורים ענקיים שהאירו כל הלילה את הגדרות והצריפים - והיה ברור כי עוד פריצה לא תהיה, כלומר יש לחכות בסבלנות עד שיינתן שחרור רשמי. מוסדות היישוב היהודי שלחו למחנה פעילים, כדי לערוך מיון ורישום של המעפילים, לקראת צאתם לחופשי. צבי ועוד שבעה נערים נרשמו להצטרף לקיבוץ שדה-נחום.

לאחר חמישה שבועות הגיע גם זמנם להשתחרר.

צבי מספר: "נקראנו אל מנהל המחנה, ונמסר לנו כי אנו, שמונה נערים, יוצאים לחופשי. המנהל החתים אותנו על ניירות ונתן לנו אישורי יציאה. עברנו את השער הראשי ובעודנו מתלבטים לרגע לאן נפנה, ניגש אלינו אדם שהמתין לנו מעבר לשער, כבן ארבעים, מסופר קצר, לבוש מכנסי חאקי קצרים, קצת צולע, הסתכל עלינו ושאל אותנו ביידיש: 'לאן אתם, חבריא?'. 'לקיבוץ שדה-נחום', השבנו, 'אך איננו יודעים היכן הוא וכיצד נגיע לשם'. האדם הציג עצמו: 'שמי **משה כץ**, באתי לקבל את פניכם ואשמש כמדריך שלכם'.

עלינו איתו לאוטובוס ונסענו לחיפה. שם קנה לנו משה גזוז. היה יום חם, המשקה החדש והבלתי מוכר הרווה את צמאוננו ביום החם, ומשה מיד מצא חן בעינינו. מחיפה נסענו לעפולה, ושם החלפנו אוטובוס לעמק המזרחי. ככל שהתקדמנו בנסיעה, התקשיתי לעמוד בחום הנורא. אמצע יולי, עמק בית-שאן, חום של 40 מעלות – ממש כבשן! לא הכרתי מזג-אוויר כזה, שהרי במזרח אירופה הטמפרטורה בחורף יכלה להגיע ל-20 מעלות מתחת לאפס, ובקיץ להתרומם למקסימום 25 מעלות... הרגשתי לא טוב וחששתי שיקרה לי משהו.

הגענו לקיבוץ בשעת צהרים, הכול סגור, אין נפש חיה, לימים הסתבר שבקיץ החברים מקפידים על מנוחת צהרים כחלק מהדרך לשרוד את החום הכבד. שלושה דברים עשו

עליי מיד רושם רב: הסילו' – האסם לאיחסון התבואה, כמותו כבר ראינו בחו"ל, הטרקטורים והלולים – הדבר דמה לחוות החקלאיות שהכרתי בחו"ל, אותן החזיקו העשירים המקומיים. התמונה הזו איזנה במקצת את מכת החום ויצרה אצלי תחושה משיכה למקום החדש. למרות החום המתיש, לא ידעתי את נפשי מרוב התרגשות – כאן אתגורר ואחיה! הדבר היה בלתי נתפס, ממש לא יאומן!

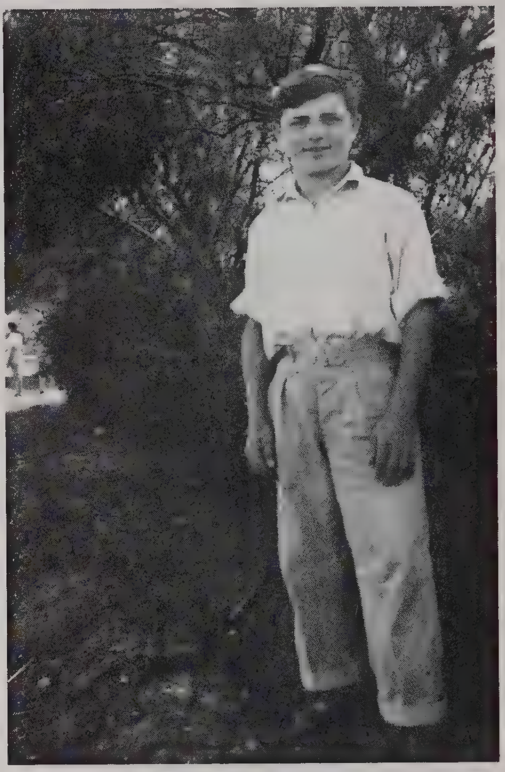
משה הביא אותנו לחדר האוכל והישקה אותנו במים קרים.

בדרך לצריף המועדון עמד יהודי נמוך קומה, שערו שיבה ולידו אישה. היהודי קרא לעבר האישה: 'רונקה, הנה מגיע בקבוצה הזאת אחיך'. האיש היה דוב עברי והוא התכוון אל זליג, אחיה של רונקה, שבא איתנו. השניים התחבקו בהתרגשות רבה, לאחר שנים שלא התראו. בעלה של רונקה, יקותיאל, היה עצור על-ידי הבריטים במחנה המעצר ברפיח, אחד מרבים מבני היישוב שנעצרו בעקבות אירועי 'השבת השחורה'.

קבלת הפנים הייתה חמה ומלבבת. חברי הקיבוץ ידעו שאנו יתומים, שעברנו את השואה, והיו לא מעט מהם שהדבר נגע לליבם והרגישו צורך לדאוג לנו ולטפח אותנו. בין חברי הקיבוץ הוותיקים היו עולים מפולין ולהם באופן טבעי הייתה סימפטיה רבה אלינו.

בתחילה עבדתי בבריכות הדגים ומרכז הענף דאג שלא

אעבוד קשה מדיי ואחזור בזמן מהעבודה. כינו אותי 'צביקה'ילה' והרגשתי שממש שומרים עליי.

הנער צבי בחברת הנוער בשדה נחום

הקיבוץ קלט בני נוער נוספים, בעיקר מרומניה, והפך אותנו לחברת-נוער, שמנתה כ-20 חניכים, יוצאי מספר ארצות. חילקנו את זמננו בין לימודים (חצי יום) ועבודה – במחצית השנייה.

למעשה, כל דבר שקרה בשדה-נחום היה חדש עבורי: הלימודים, העבודה בחקלאות, החיים בקבוצה עם בני גילי, המגורים המשותפים, דאגת המבוגרים. לאחר שנים בגטו ובמסתור, שלוו בפחד נורא באשר לעתיד, ואי-הוודאות לאחר המלחמה, סוף סוף התייצבו חיי והתנהלו באופן שמתאים לנער בגילי. ידעתי להעריך זאת וליהנות מכך".

לצבי הייתה תרומה רבה בתחום התרבותי: הוא ניגן במפוחית-פה בערבי ריקודים, והפליא בריקוד הקוזאצ'וק, שדרש וירטואוזיות רבה.

קיבוץ שדה-נחום הוקם בשנת 1937, במסגרת מבצע ההתיישבות ״חומה ומגדל״, שהתבצע בארץ-ישראל בין דצמבר 1936 לסוף 1939, והוקמו בו מעל ל-50 קיבוצים, במקומות שהיה למוסדות המיישבים אינטרס לכלול בתחום המדינה היהודית, אם וכאשר תוקם.

הקיבוץ נקרא על-שם נחום סוקולוב, נשיא התנועה הציונית העולמית. הגרעין המייסד השתייך ל״קיבוץ המאוחד״ וכלל חניכים ארצישראליים, בוגרי בית-הספר התיכון ״מקווה-ישראל״, וחניכי תנועות נוער חלוציות בארצות שונות במזרח אירופה ומרכזה.

בחוברת שהוציאה קבוצת ״אִיבִּים״ בשנת 1947, המסכמת את תקופת הקליטה בקיבוץ, מתייחס צבי לשנים הראשונות בשדה-נחום:

״... התחלנו לחיות חיי חברה. בערבים התאספנו במועדון הקיבוץ, אך לא היינו מלוכדים, ובלטו הבדלים בין יוצאי פולין ליוצאי רומניה. בחודשים הראשונים עזרו לנו המדריכים ואחר-כך הפכנו לעצמאיים. קבלנו תוספת של חברים והפעילות התרחבה. התקשרנו עם תנועת הנוער העובד והלומד והחלטנו להצטרף אליה. יצאנו למחנה הגשמה על הכרמל ושם הצטרפנו לתנועה.

הטיולים הראשונים שערכנו בסביבה היו נפלאים והוסיפו המון. הם לימדו אותנו להכיר את הנוף הארצישראלי ולצערנו לא הספקנו לטייל הרבה.

הצטרפותנו לשורות המגינים הייתה מתוך הכרה. ראינו

את עצמנו כנוער המוכן למלא תפקידים למען העם והארץ. אין להתעלם מהמצב החמור שנוצר בארץ. ניכר אי הרצון ללמוד. חבריי החליטו להפסיק את החיים הרגילים ולהתגייס, אולם שוכנעו וויתרו. המשכנו את חיינו ללא סבלנות. שלושה חברים סטו מהדרך והתגייסו בכל זאת, למרות מאמצעי השכנוע.

התבשרנו על כך שבתום שנה וחצי של הכשרה יגייסו אותנו ובשבועות האחרונים התאמצנו ללמוד.

בינתיים עלתה שאלת האיחוד עם חברה ארצישראלית הנמצאת בכנרת. הבירורים נמשכים לקראת הפיכתנו לגרעין.

אני חי את שאלות החברה ורוצה להתבטא בפני כולם באופן גלוי. לראשונה התחלתי להיות פעיל בחברה ונכשלתי. אני מצטער על כך שאין לי כאן חבר או חברה, שאוכל לשפוך בפניהם את לבי. סבלתי ואני סובל בחברה, שגיתי רבות, הפרתי החלטות ועוד. אבל אני מקווה שאוכל להתגבר ולהיות ככולם.

אנחנו מסיימים את הכשרתנו הראשונה ונכונים לעמוד בתפקידים שיוטלו עלינו ואני מקווה שנצליח להגשים את מטרתנו".

צבי עם חבריו לקבוצת עליית-הנוער

המאמר הזה, בייחוד הקטע האחרון, האישי, מעניין משום שהוא משקף במשהו את הלבטים וסערת הנפש בהם היה צבי נתון. הוא מתאר את הקושי להשתלב בחברה, למצוא בה את מקומו ולבסס לו מעמד. עם זאת, הוא מבין את המצב בו היה נתון היישוב היהודי ומביע נכונות להתגייס ולשרת את עמו וארצו, תוך תקווה שיעמוד במשימות שיוטלו עליו. ניכר כי חסרה דמות בוגרת שעימה יוכל להתייעץ, שתוכל להדריכו, אך ניכרת אופטימיות ונכונות להתמודד עם הקשיים, בתקווה שיוכיח עצמו.

ה. במלחמת העצמאות

צבי: "כך התנהלו חיינו עד לפרוץ מלחמת העצמאות. בחודשים הראשונים של שנת 1948 התנהלה ברחבי הארץ מלחמה קשה בין כוחות ה'הגנה' לכנופיות הערביות ולכוחות התגבורת שזרמו לארץ.

במצב הזה לא היה לאף אחד ראש ללימודים. ראינו וידענו שרבים מתגייסים כל העת למסגרות ה'הגנה' והפלמ"ח, כדי לקחת חלק במאבק ולא לעמוד מהצד.

הנושא עלה גם בחברת-הנוער שלנו. המבוגרים הציעו לי להישאר בקיבוץ ולא למהר להתגייס. בכל זאת, טענו, אחרי כל מה שעברת, העובדה שאתה לבד ועדיין לא בן שבעה-עשרה – יבוא גם זמנך.

למרות שהייתי צעיר ועדיין לא בגיל גיוס, הצהרתי כי בכוונתי להתנדב ולהתגייס. היו לכך מספר סיבות: ראיתי שרוב בני החברה מתגייסים ושאלתי עצמי: מה אעשה

בקיבוץ לבד, בלעדיהם? אז לא ידעתי להסביר זאת לעצמי, אבל עם השנים הבנתי שהדברים שעברתי וראיתי בשואה, גרמו לי לרצות לתרום לבטחון היישוב ולהגנתו.

חודש מרץ 1948 היה הקשה ביותר מאז החלה המלחמה, עד-כדי-כך שהיו שהציבו סימן שאלה על יכולת היישוב היהודי להגן על עצמו. התחושה בקרב הציבור היהודי הייתה שאסור לעמוד מנגד ויש להתנדב ולהילחם, משום שרק בדרך זו יש סיכוי לשמור על מה שהובטח ליהודים.

הכרעתי נפלה ובמאי 1948 פניתי למרכז הגיוס. בעת הבדיקה הרפואית שעברתי, היסס מאוד הרופא שבדק אותי. 'עלה על המשקל', ביקש, והסתבר שאני שוקל 47 ק"ג... 'אתה מרגיש בריא?', שאל. התרשמתי שהוא מחפש תירוץ לא לגייס אותי, אבל לנוכח נחישותי והתעקשותי, החליט להעביר אותי.

גויסתי לגדוד השישי של הפלמ"ח ונשלחתי לקיבוץ רמת-הכובש בשרון לתקופת אימונים, מעין טירונות מזורזת. הקיבוץ שכן ליד הכפר הערבי הגדול טירה ובאזור (שנקרא: 'המשולש') נמצאו כוחות עיראקיים, שהמתינו לפקודה לפלוש לשטח המיועד למדינה היהודית, פלישה שנקבעה להתבצע למחרת הכרזת המדינה (14.5.1948).

העיראקים הפגיזו את הקיבוץ בתותחים ואנו סייענו לפעולות ההתבצרות, כדי לצמצם את מספר הנפגעים.

באחד הימים התייצב בפנינו המ"כ ואמר: 'לנוכח ההפגזות, תיערך הלילה פעולה להוצאת הנשים והילדים מהקיבוץ לעורף. מי מתנדב?'. כולנו התנדבנו ובאותו לילה חילצנו את האוכלוסיה הלא-לוחמת לכפר-סבא".

◆◆◆

הגדוד השישי של הפלמ"ח הוקם בירושלים בדצמבר 1947 ומנה בעת הקמתו כ-150 איש. מחלקה אחת של הגדוד הוצבה בבית-הערבה ומחלקה שנייה בגוש-עציון. משימתו העיקרית של הגדוד המוקטן הייתה לאבטח שיירות בדרכן לירושלים.

מחצית ממחלקת הל"ה היו אנשי הגדוד השישי. לוחמי הגדוד השתתפו בשיירת נבי-דניאל, שהותקפה ב-27.3.1948 ליד בית-לחם בדרכה חזרה מגוש-עציון. לגבי גדוד בסדר גודל כה מצומצם, היו אלה מכות קשות שכמעט הוציאו אותו מכלל פעולה.

באמצע אפריל 1948 הוקמה חטיבת הפלמ"ח "הראל", עליה פיקד יצחק רבין, והיא התבססה על הגדודים הרביעי, החמישי והשישי.

במהלך אפריל 1948 הוצא הגדוד השישי מגזרת ירושלים והועבר למחנה הצבאי ליד פרדס-חנה, להתרעננות, קליטת מגויסים חדשים והתארגנות להמשך פעילות.

עם תום ה״הפוגה״ הראשונה (9.7.1948) חזר הגדוד לפעול במסגרת החטיבה, השתתף עימה במבצע ״דני״, שנערך באזור לוד, רמלה ולטרון. במהלכו כבשו יחידות מהגדוד את הכפרים הערביים צובא (12.7) ודיר-עמר (13.7) בדרך לירושלים.

יחידות מהגדוד השתתפו בקרבות שנערכו בעת מבצע ״דני״ על מתחם לטרון והכפרים בסביבתו, שלא השיגו את מטרותיהם. מפקד הגדוד היה צבי זמיר, לימים אלוף בצה״ל, וראש ״המוסד״.

◆◆◆

צבי: ״הועברנו למחנה בריטי שנעזב ליד תל-מונד ושם עברנו סוף סוף אימון רציני של חודש ימים. כושר גופני, אימוני ירי, ניווטים ביום ובלילה. לי, הקטן והצנום, היה בהחלט קשה להתמודד עם המשימות. היו במחלקה שלנו בריונים שעשו את הדברים די בקלות. הבטתי לעברם בקנאה וחשבתי לעצמי: איך אתחרה בהם? היה לי חשוב לא לפגר אחריהם, לעשות כל דבר גם אם ידרוש ממני לגייס את כל כוחותיי, ואכן עמדתי בכך, לא נתתי להם סיבה לזלזל בי. משם העבירו אותנו למחנה 80, ליד פרדס-חנה, בו גובשנו ליחידה.

נשלחנו לחזית הדרך לירושלים, עברנו ברגל את ׳דרך בורמה׳ לכיוון שער-הגיא והצטרפנו לכוחות הלוחמים ב׳פרוזדור׳ (כך כונתה הדרך הראשית לירושלים)״.

◆◆◆

התנועה לירושלים התנהלה כבר מראשית המלחמה בשיירות, וזאת משום שחלקים נרחבים ממנה נשלטו על-ידי עיירות וכפרים ערביים. הקטע הקשה לתנועה היה מקיבוץ חולדה בשפלה ועד לקיבוץ קריית-ענבים, בואך ירושלים. באמצע הדרך הזו נמצא מתחם לטרון והערבים השתלטו עליו וממנו תקפו את השיירות, שנאלצו לפלס דרכן תוך כדי לחימה קשה. באמצע מאי, מיד לאחר הכרזת העצמאות, תפסו כוחות הליגיון הירדני את מתחם לטרון, וחסמו לגמרי את הדרך לירושלים, שנמצאה במצור כבד.

היה ברור כי יש למצוא דרך עוקפת, ואכן סיירי פלמ״ח מצאו דרך, שעברה מספר קילומטרים מדרום ללטרון, במדרון אחורי, ולא נצפתה ממנו. פיקוד ההגנה ריכז במקום אמצעי הנדסה שהכשירו את הדרך, שנקראה ׳דרך בורמה׳. היו באמצע הדרך מספר קטעים קשים, שהיו עבירים לג׳יפים בלבד.

צבי: ״הוסענו לקטע המערבי של דרך בורמה, משם צעדנו ברגל, עם ציודנו, ויצאנו בצד המזרחי בלי שנתגלה. בצד הכביש הראשי, בקטע שעלה משער-הגיא לירושלים, נמצאו מספר מבני משאבות שבנו הבריטים כדי להבטיח אספקת מים לעיר. עתה הוחזקו על ידינו והיחידה שאליה השתייכתי הוצבה להגן על המשאבות מפני אפשרות

שערבים יחבלו בהן, דבר שעלול לגרום לכך שאספקת המים לעיר – שהתגוררו בה באותה עת כמאה אלף יהודים, שישית מכלל היהודים בארץ! – תיפגע, משום שהעיר קיבלה את מימיה בצינורות ממעיינות הירקון ליד ראש-העין".

צבי, לוחם בגדוד השישי של הפלמ"ח , בהרי ירושלים

כעבור שנים נזכר צבי בקוריוז שהתרחש באותו מקום, זמן קצר לאחר ש"דרך בורמה" נפתחה לתנועת שיירות.

בינואר 1981, במלאות שלושים לפטירתו של מנחם ברנשטיין ז"ל, חבר שדה-נחום ונהג שיירות לירושלים בתש"ח, כתב צבי לזכרו בעלון המשק את הסיפור הבא:

"את מנחם הכרתי בהיותי בנוער ג'. הוא היה גבוה ויפה. שימש נהג בקואופרטיב התחבורה בעמק ובעת המלחמה נהג את המשאית שלו עמוסת אספקה לירושלים, כאשר הנסיעה התבצעה בשיירות, שבדרך כלל הותקפו על-ידי הערבים. המחלקה שלנו, מהגדוד השישי של הפלמ"ח,

הוצבה באזור באב-אל-ואד ותפסה את המשלטים בצד הדרך. באחד הלילות הציבו אותנו בעמדה מבוצרת, שנועדה למנוע תנועת משוריינים ערבים מרכס לטרון לעבר הכביש. בשעה שתיים אחרי חצות, כאשר כמה מאיתנו ישנו, שמענו לפתע רעש של רכב כבד ונדמה שהוא מתקרב מכפר יאלו. הערתי את כולם ודיווחתי למטה. משם השיבו לי כי זו, כנראה, טעות, משום שלא הבחינו בשום תזוזה מהכפר. חיכינו במתח וכעבור 20 דקות התקרבו משאיות, שנסעו עם אורות קטנים. סימנו להן לעצור וניגשנו לבדוק במי מדובר. מתא הנהג של המשאית הראשונה יצא הנהג – איש גבוה, שאקדח חגור למותניו – וצעק בכעס: "מדוע אתם עוצרים שיירה המובילה אספקה לבירה?". כאשר הבחין בנו, הוסיף בשמחה: "היי, אתם, נבלות קטנים, זה אתם, נוער גימ"ל! נו, תראו לאן הגענו? הנערים שלי, מהמשק שלי, עצרו אותי! זאב, צביקה, זליג – מה שלומכם?". התחבקנו בחוזקה ושמחתי לפגוש מישהו מהמשק, ביתי הראשון בארץ. שאלנו מה נשמע במשק, פטפטנו על דברים שונים, והוא ענה בשמחה. השיירה, שכללה 20 משאיות ומספר משורייני ליווי, המשיכה בדרכה, כשמנחם מוביל אותה בראש".

המ"פ "לוסיק" כתב בספר הפלמ"ח:

"...שאר האנשים היו חדשים בגדוד וחדשים במלחמה. אלה היו רובם חברי קבוצות-הכשרה חלוציות, ומספר קטן יותר של אנשי גח"ל שבאו זה מקרוב מקפריסין. כל המחלקות יחד היוו פלוגה מוגברת אחת, בת 250 איש. בבואם לגדוד, עברו כחודש וחצי של אימונים. ביחס לרמת האימונים המקובלת באותם ימים, אפשר היה להגדירם כ'מאומנים היטב'. כעבור זמן הגיע מ"פ שני לגדוד והפלוגה חולקה לשתי פלוגות.

לפני סיום ההפוגה הראשונה (8 ביולי) עלו היחידות להרי ירושלים. הוטל עלינו לתפוס את שתי שורות המשלטים בשער-הגיא: את רכס בית-מחסיר מדרום ואת המשלטים מצפון לכביש, חלקם חולשים על הגישות המזרחיות של לטרון. עצם הישיבה במשלטים לא הייתה קשה".

במהלך מבצע "דני", שנערך במסגרת "קרבות עשרת הימים", באמצע יולי 1948 מיד עם תום ה"הפוגה" הראשונה, פעלו כוחות חטיבת "הראל" בגזרות שונות של ה"פרוזדור" לירושלים, על-פי המשימות שהוקצו להן. עיקר הפעילות במבצע זה הייתה במתחם לטרון (שכל הנסיונות לכובשו לא הצליחו), בערים לוד ורמלה (שנכבשו במבצע "דני") ובכפרים שממזרח להן (חלקם נכבשו וחלקם נותרו בידי הירדנים).

עם זאת, נערכה החטיבה לאפשרות, שהצבא המצרי יתקוף מהרטוב או מבית-ג'וברין, כדי לנתק את "דרך

בורמה". מטה החטיבה ביקש לנקוט יוזמה לנוכח האפשרות הזו, ולשם כך הוציא מהמשלטים את פלוגה א' של הגדוד השישי, עליה פיקד אליעזר ("לוסיק") הן, והחליט להפעיל אותה כלפי דרום, כדי לשפר עמדות לנוכח אפשרות שהצבא המצרי יתחיל לפעול. הכוח הורכב מפלוגה זו ומפלוגה נוספת, מהגדוד החמישי, עליה פיקד "זיוי" צפרירי.

המטרה הראשונה שנקבעה לכוח הדו-פלוגתי היה כיבוש הכפר צובא, מדרום לקסטל. הכפר צובא הוחזק על-ידי כוח של 40-50 לוחמים פלשתינאים, סדירים למחצה, בפיקוד קצין עיראקי, חמושים במרגמה "3, מקלע בינוני ומספר מקלעים קלים. הכוח התוקף רוכז ביישוב מוצא.

המ"פ "לוסיק מתאר את ההתקפה:

"ההתקפה על צובא הייתה הפעולה הראשונה שלנו בקרבות 'עשרת הימים' ולמעשה עמד לרשותנו יום אחד כדי להשלים את ההכנות ולהיערך להתקפה. המפקדים ערכו תצפיות, בוצעו סיורים להכרת השטח והחיילים נחו ואספו כוח.

התוכנית הייתה מבוססת על התקפה בשתי זרועות: אחת מבצעת פעולת הטעייה והשנייה תוקפת את הכפר. פלוגת זיוי נועדה לתקוף ממזרח ולמשוך אליה את אש האויב, בעוד פלוגת לוסיק תעפיל לרכס צובא מצפון-מערב. מוצב הפיקוד, בו נמצא המג"ד זמיר, נמצא על רכס סמוך, ולרשות הכוח

התוקף הועמדו שני תותחי 65 מ"מ ומרגמת 120 מ"מ שירו אש רתק על הכפר.

פלוגת זיוי נתקלה בהתנגדות עזה של האויב, עמדה מול אש בלתי פוסקת וריכזה סביבה את כל הכוח הערבי במקום. הדבר איפשר לכוח התוקף לפרוץ לכפר באין מפריע. אילו ישב בכפר, שהוא מבצר טבעי ותלול, כוח מאורגן להגנה, בעל משמעת קרבית מעולה ובעל רצון לחימה, היינו משלמים מחיר גבוה ביותר, וספק אם היה עולה בידינו לכבוש את המקום בכלל. אולם תכסיסנו הצליח, התנגדות האויב נשברה, בהלה אחזה את הערבים והם החלו בורחים מהמקום.

בפעולה התברר ליקוי מרכזי והוא העדר מכשירי קשר. הקשר בין המפקדים והכוחות התבצע באמצעות קריאות וצעקות.

עם שחר התחלנו להתבצר בכפר, מתארגנים לקראת אפשרות של התקפת-נגד, שהיינו בטוחים שתבוא. בשעות הערב קיבלנו פקודה להיערך להתקפה נוספת, על הכפר דיר-עמר, והוא נכבש ללא התנגדות.

לשתי הפעולות הייתה השפעה חשובה על מורל הגדוד. פעולות בלתי מוצלחות מלפני מספר חודשים נשכחו ורוח חדשה עברה בפלוגה. הלוחמים שאבו בטחון החלו להאמין בכוחם להכות את האויב ולהכריעו".

כוח הפלמ"ח בעת ההיא כלל לא מעט מגויסים מהעולים מחו"ל – הם נקראו: גח"ל (גיוס חוץ-לארץ) – שתפסו את מקומם של עשרות ההרוגים והפצועים

ביחידות הפלמ״ח, שמצבת כוח-האדם שלהם קטנה והידלדלה בחודשי הלחימה הראשונים. מגויסים אלה עברו אימון מזורז, היו חסרי ניסיון וחלקם גם לא שלטו בשפה העברית. מפקד הכוח סיפר כי התקשה להעביר פקודת קרב מסודרת, ובסופו של דבר הצביע על הכפר צובא – המטרה – והבהיר, ביידיש בסיסית, כי באותו לילה יסתערו על הכפר.

בעת ההסתערות, שנערכה בשלוש לפנות בוקר, אור ל-13 ביולי, צעקו המתקיפים בזמן ההסתערות בשפה הרוסית: ״זא רודינו, זא סטלינא, זא בן-גוריונא!״ (כלומר: בעד המולדת, בעד סטלין, בעד בן-גוריון), כשהם מעודדים ומלהיבים בדרך זו את עצמם...

למרבה המזל, השילוב של התקפה משני כיוונים, עם אש ריכוך יעילה, בשעה הקשה ביותר להתגוננות – עשו את שלהם. הכפר צובא נכבש בהתקפה מהירה, ללא נפגעים.

לנפילת צובא הייתה השפעה מיידית על הסביבה ומספר כפרים ערביים נוספים – דיר-עמר, צטאף, חירבת א-לוז – ננטשו על-ידי תושביהם ונתפסו ללא קרב כבר בלילה הבא.

◆◆◆

לימים סיפר **צבי**: ״הקרב הראשון בו השתתפתי בפועל היה בכיבוש כפר צובא (לאחר המלחמה הוקם שם קיבוץ, שנקרא היום ״צובה״). בוצעה הפגזת ריכוך של תותחים, בחסותה התקדמנו רגלית ואחר-כך ניתנה פקודת

הסתערות. אני, הקטן והצעיר, חסר הניסיון, נתקפתי פחד, אבל עשיתי מה שלימדו אותנו, רצתי עם כולם בעקבות המפקדים שהובילו את ההסתערות ולמרבה המזל הקרב היה קצר והוכרע במהירות וללא אבדות. לפנות בוקר היה הכפר בידינו וכל תושביו ברחו. בפלוגה שתקפה וכבשה היה ייצוג רציני לחברת הנוער משדה-נחום (נוער ג׳) שאליה השתייכתי, ובעת הקמת הקיבוץ צובה, מיד לאחר המלחמה, השתייך נוער ב׳ משדה-נחום לגרעין המייסד.

״מצאנו בו בוסתני פירות שגידלו הערבים – שזיפים, משמש ועוד – אכלנו, כנראה בכמות מופרזת, ולמחרת חליתי בדיזינטריה, שריתקה אותו למיטה למשך עשרה ימים...

◆◆◆

לקראת השלב האחרון של מבצע ״דני״ הוחלט להעביר את הגדוד לחזית לטרון ולשתף אותו בהתקפה שתוכננה לכיבוש מתחם לטרון. עד אז בוצעו שלוש התקפות על לטרון וכולן הסתיימו בכישלון. הידיעה על כך שהגדוד ישתתף בהתקפה על לטרון עוררה התרגשות רבה: מצד אחד רצון להכניע סוף סוף את המתחם שההתקפות עליו גבו קרבנות רבים, ומנגד – הידיעה שבכל מקרה צפוי קרב קשה מאוד, שתוצאותיו אינן מובטחות.

חיילי הפלוגה היו עייפים לאחר הפעילות המאומצת של שתי היממות האחרונות: במשך היום הכינו את כלי הנשק

וקיבלו הוראות לקראת הפעולה; בלילה נעו רגלית במסע מאומץ לקראת היעד וביצעו את ההתקפה על צובא; ביום השני עסקו בהתבצרות, שוב הכינו את כלי הנשק ובערב החלו להתכונן להתקפת הלילה. לו ידעו שימצאו את הכפרים ריקים (בלילה השני), היו חוסכים הכנות ומאמץ, אך הדבר התברר רק כאשר הגיעו ליעדים.

שטח-הכינוס של הגדוד ה-6 נמצא באזור שער הגיא. הזמן שהוקצה להכנות לקראת ההתקפה על מתחם לטרון היה קצר ובלתי מספיק. המפקדים הספיקו לערוך תצפית קצרה של חצי שעה בלבד. החיילים לא ידעו מה מצפה להם ולמעשה היו תלויים ביכולתם של המפקדים לנווט כהלכה בשעות החשכה, להגיע למטרה ולהפעיל נכון את אנשיהם.

על-פי התוכנית, שנועדה להתבצע בליל 15-16 ביולי, פלוגה א׳ של הגדוד, בפיקודו של ״לוסיק״, תנוע לשטח היערכות ממזרח ל״רכס התותחים״, תשמש כפלוגה הפורצת ותכבוש את רכס התותחים בהסתערות רצופה.

פלוגה ב׳, בפיקודו של זלמן כהן (״זומה״) תאבטח את האגף המערבי ואת עורפה של פלוגה א׳.

למרות שנקבע כי הכוח יצא מוקדם לעבר היעד, הרי שעקב בעיות ארגוניות יצא הכוח לדרך סמוך לחצות. המסלול התגלה כקשה ורב מכשולים – מדרונות תלולים, סלעים וקוצים - וההליכה נמשכה כשלוש שעות. במהלך

התנועה עזרו הלוחמים זה לזה בעליות הקשות, בייחוד נדרשה עזרה לחוליות המקלעים ולנושאי התחמושת, וככל שהתקדמו עלה החשש שמא לא יספיקו לפתוח בקרב לפני עלות השחר. הניווט היה קשה: הסיירים טעו מספר פעמים, אך המ״פ, שהלך בראש, שמר על קשר-כיוון עם היעד. הוא גילה כי הדרך אל המטרה רצופה ואדיות, שכדי לעבור אותם נדרש מאמץ רב.

הגזרה המזרחית של מבצע ״דני״, התקפת הגדוד השישי על ״רכס התותחים״ בלטרון. מקור: אריה יצחקי, לטרון, עמ׳ 412

בשעה 02:30 בערך הגיע הכוח לקירבת משלט האויב. שתי מחלקות תפסו עמדות ונחו קצת לאחר המאמץ הרב שנתן אותותיו. כוח אחר, שהקדים אותם והגיע ליעד אחר, התגלה על-ידי האויב ונפתחה לעברו אש. כתוצאה מכך

החלו יחידות נוספות של האויב לגלות עצבנות ולירות ללא מטרה מוגדרת. חלק מהכדורים עברו מעל לראשיהם של אנשי פלוגה א׳. בטחונם של הלוחמים, שהתערער לנוכח התארכות ההליכה, חזר אליהם כאשר ראו כי הגיעו למרגלות משלט האויב.

לאחר כרבע שעה הקים המ״פ את חייליו לקראת ההסתערות. בתחילת ההתקדמות לא גילו אותם חיילי הליגיון וכאשר החלו להסתער הפתיעו את הלגיונרים. הלוחמים העייפים לא היססו והחלו להסתער במעלה הגבעה. חיילי הליגיון הירדני, שנחשב לכוח הצבאי המאומן מבין חיילות ערב, התכוננו לאפשרות שכוח יהודי יגיע מכיוון זה והכינו עמדות מיוחדות, שמהן המטירו אש על המסתערים. למרות שמספר לוחמים נפגעו מאש האויב, לא נשברה ההסתערות. כאשר נפגעה חוליה של נושאי מקלע, תפסו אחרים את מקומם והירי שליווה את ההסתערות לא פסק.

ככל שהתקדמו המסתערים, נחלשה התגוננות האויב, עד שלוחמי הפלוגה כבשו את המשלט והשתלטו עליו. המ״פ ביקש להודיע למטה הגדוד על ההצלחה, אך לא מצא את הקשר ושלח סייר לעבר המטה להודיע על כך.

בתוך זמן קצר ביצע האויב שתי התקפות-נגד, אך הן נהדפו. כעבור זמן לא רב הובחנה תנועה של כוח ירדני שכלל משוריינים נושאי תותח, שהחל להתקדם מכיוון

הכפר יאלו לעבר המשלט הכבוש. בעת שהפלוגה יצאה לדרכה, החליט המ״פ לא לקחת נשק אנטי-טנקי, וזאת משום שתי סיבות:

א. כלי הנשק האלה היו כבדים והמ״פ ביקש להקל על הלוחמים, משום שידע כי גם כך יידרש מהם מאמץ רב.

ב. על פי המפה לא נראתה דרך המוליכה למשלט האויב וההנחה הייתה שמשוריינים לא יוכלו להגיע אליו. השיקול הזה התברר כטעות טראגית, מה עוד שהתצפיות ראו כי מתבצעת תנועת כלי רכב, אך הן לא הסבו את תשומת לב המ״פ לכך.

המשוריינים התקדמו, הגיעו לקירבת המשלט והחלו להמטיר אש בכינון ישיר לעבר העמדות, בהן נמצאו לוחמי הפלוגה, שהיה זה להם מפגש ראשון עם משוריינים.

לכוח, שמצא עצמו מותקף ומתגונן, לא הייתה תשובה והאויב זכה לעליונות. להופעת המשוריינים הייתה השפעה פסיכולוגית מהממת. קמה בהלה, האנשים החלו לעזוב את העמדות ואת הציוד ולברוח. המפקדים הבחינו בכך והחלו לגלות דוגמא ומופת אישי, כאשר נשארו במקומם והחלו להשליך רימונים לעבר המשוריינים, וחלקם פנו אל החיילים הנמלטים כדי להחזירם לעמדות.

בסופו של דבר נעצרה התקפת האויב ואנשי הפלוגה חזרו לעמדות.

לקראת עלות השחר מצא עצמו המ״פ בדילמה קשה:

- פלוגתו הייתה היחידה שהשיגה את מטרתה, אך נמצאה לבדה בשטח.
- משלט ירדני אחר, שחלש על המשלט שזה-עתה נכבש, נמצא בידי האויב.
- הפלוגה השנייה של הגדוד לא התקדמה ולא חברה לפלוגה א׳.
- מכיוון שהקֶשר טרם נמצא, לא ניתן לקבל הוראות ממטה הגדוד.
- היה עליו לקבל החלטה עד לשעה 04:30, לפנות עלות האור. אם לא ייסוג עד אז, יימצא במשך היום לבד בשטח, מכותר, נשלט על-ידי האויב, וייתכן שתתבצע עוד התקפת-נגד, בעוצמה רבה יותר.

לפיכך החליט המ״פ לסגת! לכל מחלקה נקבע מסלול הנסיגה. לפלוגה היו בשלב זה 11 הרוגים ו-16 פצועים. את ההרוגים לא ניתן לחלץ והוחלט להשאירם בשטח. הפצועים שיכלו ללכת, נתמכו על-ידי חבריהם. לגבי שלושה פצועים, שהוגדרו כמצב קשה מאוד, לא ניתן לחלצם ולהזיזם. עם זאת, הייתה מסורת בפלמ״ח כי אין משאירים פצועים בשטח. ברגע הקשה הזה קם החובש דוד מילר, שעדיין לא מלאו לו 17, והכריז כי הוא יישאר עם

הפצועים. במהלך היום, רצחו חיילי הליגיון את החובש והפצועים שנותרו עימו.

הפלוגה נסוגה, עד שהגיעה לקווי כוחותינו, בערך בשעה 07:00 בבוקר. גם ההתקפה הרביעית על מתחם לטרון לא השיגה את מטרתה. בפעולה הזו נהרגו 18 לוחמים ונפצעו עוד רבים.

במבט לאחור, כאשר מנתחים את הפעולה, עולות לא מעט שאלות, באשר ליכולתו של צה"ל לבצע באותה עת התקפה אפילו בסדר גודל חטיבתי. אם לוקחים בחשבון גזרות אחרות שבהן פעלו כוחות מבצע "דני", הרי שמדובר בסדר גודל על-חטיבתי. לעשות זאת בלילה כה קצר, מול מתחם לטרון, אותו החזיקו כוחות מעולים של הליגיון, כאשר אמצעי הקשר אינם פועלים במלואם, הארטילריה מסייעת, אך לא תמיד יודעת מה המצב בשטח, מספר כלי הנשק האנטי-טנקיים מוגבל – האם אין מדובר בתוכנית יומרנית?

מכל מקום, נראה כי לפלוגה א' של הגדוד ה-6 מגיעות כל התשבחות, על כך שלמרות הקשיים הרבים ועדיפות האויב, שתוארו לעיל, גילתה נחישות ודבקות – והשלימה את משימתהּ. למעשה, הכוח היחידי של צה"ל שביצע באותו לילה את משימתו כפי שנקבעה לו.

לאחר יום מנוחה קצר, הועלתה הפלוגה למשלטי בית-נובא, אשר נכבשו על-ידי יחידות אחרות מחטיבת

״הראל״. היה קושי רב באחזקת המשלטים האלה, משום שלא נפרצה אליהם דרך, והאספקה הובאה על-גבי פרדות.

הפלוגה התבצרה במקום, נכונה להתגונן בפני התקפה אפשרית, והחלה לנהל שיגרת חיים במשלטים.

◆◆◆

צבי השתתף בקרב הקשה על ״רכס התותחים״, ולימים כתב על כך:

"כאשר הגענו אל היעד, מקלעי ה'בֶּזָה' שלנו – תוצרת צ'כיה - המטירו אש על כוח הליגיון, אך הם התקלקלו בזה אחר זה ויצאו מכלל פעילות. היחלשות כוח הרתק שלנו הייתה סיבה עיקרית לריבוי האבידות בקרב הכוח שלנו.

בקרב נפלו שלושה מבני 'נוער ג', בהם בן-דודי **חנן גרובר**, עימו חייתי בחוץ-לארץ בתקופה שלאחר המלחמה.

הקרב היה אכזרי ובשטח היו שרועות גופות של אנשינו ושל חיילי הליגיון. למרות זאת, כבשנו את המשלט הירדני. לקראת שחר החליט המפקד על נסיגה, שחלקה התבצעה באופן מסודר, אך היו שטעו ונסוגו לשטח שהוחזק על-ידי הירדנים".

צבי לא כתב מה עבר עליו באותו לילה, באיזו הרגשה יצא מהקרב, איך המשיך לתפקד למרות הטראומה הקשה, איך השפיע עליו מספר הנפגעים הרב ומותו של חנן.

נשוב נזכיר: צבי היה רק מעט יותר מבן 17! כך שניתן לשער שלאירועים בקרב הקשה הזה הייתה השפעה על

המשך שירותו. לכך יש להוסיף את העובדה שרוב הנפגעים נותרו בשטח ועצמותיהם נאספו רק לאחר מספר חודשים והובאו לקבר ישראל.

מכל מקום, צבי המשיך לשרת במסגרת הגדוד השישי בחזית ירושלים. כעבור מספר חודשים פסקו הקרבות באזור, כאשר כל צד השלים עם מה שהשיג והחזיק בידיו. לאחר שהוחלט לפרק את מטה הפלמ״ח ולהעביר את מטהו יחידותיו למסגרת צה״ל, השלים את משך השרות שנקבע לו – שנה וחצי – השתחרר וחזר לשדה-נחום.

תם עוד פרק בחייו. קצר, אך אינטנסיבי ומלא אירועים. כאשר השתחרר היה בן שמונה עשרה וחצי בסך הכול.

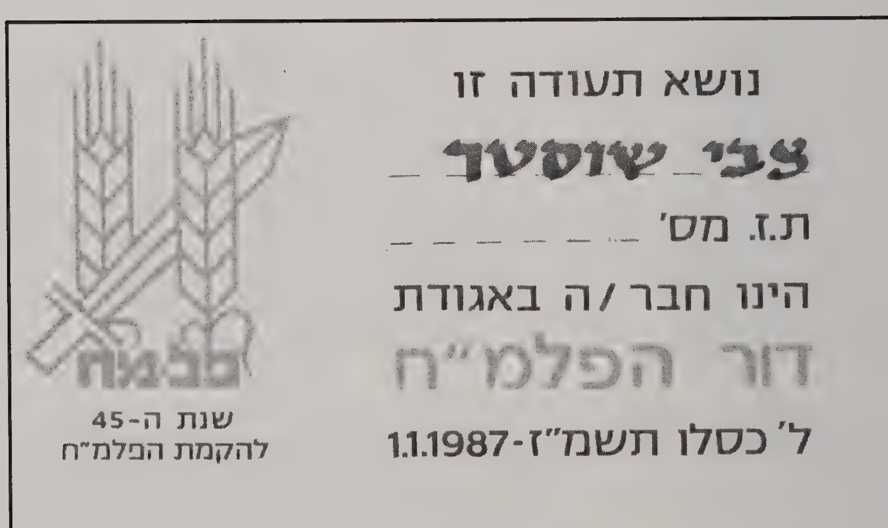
◆◆◆

החיים מזמנים לא פעם הפתעות מוזרות: מרדכי גולדהכט עלה לארץ באניית מעפילים סמוך ל-15 במאי 1948. במהלך ההפלגה הוכרז על הקמת המדינה, והם חדלו להיות מעפילים והפכו לנוסעים המפליגים למדינתם. מיד עם רדתו מהאונייה גויס מרדכי לפלמ״ח – כמו עוד מאות עולים – והוצב בגדוד ה-5 של הפלמ״ח. לאחר אימון בסיסי מזורז, הוצב בפלוגה עליה פיקד ״זיווי״ צפרירי, שהועברה לחזית הדרך לירושלים. במהלך מבצע ״דני״ (שהתבצע בקרבות ״עשרת הימים״, אמצע יולי 1948) נשלחה הפלוגה להשתתף בקרב לכיבוש הכפר הערבי צובא ולשמש כוח הסחה.

כך יצא שבאותו קרב נלחמו צבי ומרדכי, במרחק לא גדול ביניהם, אמנם בשתי יחידות נפרדות, אך למען השגת אותה מטרה...

◆◆◆

כעבור שנים כתב צבי בעלון הקיבוץ דברים בהם ביטא את תחושותיו בעת המלחמה: ״הייתה גם הרגשה של פחד, בייחוד לפני היציאה לקרב. אבל ההבדל היסודי בין הפחד שהיה לי בשואה לבין הפחד מהמלחמה כאן, היה בכך שפה היה לי בידיים נשק ויכולתי להילחם! כשהחזקתי את הנשק בתחילת האימונים שלנו, הרגשתי כאילו נולדתי מחדש. כעת אני שייך לעם רגיל. במלחמה באירופה רק נרדפתי, ברחתי, וחשבתי איך להינצל״.

נושא תעודה זו
צבי שוסטר
ת.ז. מס'
הינו חבר/ה באגודת
דור הפלמ"ח
ל' כסלו תשמ"ז-1.1.1987

צבי חבר באגודת ״דור הפלמ״ח״

ו. אדם רב פעלים

צבי השתלב בענף הפלחה, שנחשב כל השנים ענף יוקרתי ומשך אליו בחורים רבים, שהלכו שבי אחר עבודה זו, מתוך משיכה לחקלאות, לטרקטורים, לקומביינים, ולהווי שהתפתח בצוות. העבודה בשדה דרשה בעונות מסוימות מאמץ רב, כדי להספיק להכין את השטחים ולזרוע לפני בוא הגשם, ובעת האסיף, לא פעם כדי להקדים את הגשם. ישנו קסם מסוים בעבודת האדמה, המתנהלת במחזוריות מסוימת: הכנת השטח, זריעה, עיבוד, השקייה, קציר ואסיף – וחוזר חלילה. עבור צבי, הבחירה בענף קבוע, ועוד מהסוג שנחשב לכה מכובד, נתנה שקט ורוגע: הנה, גם הוא אחד מהחבר׳ה, שייך לקיבוץ שדה-נחום.

כעבור מספר שנים הכיר צבי את מרים, שהגיעה לקיבוץ במסגרת גרעין ״לפיד״ לאחר השירות בנח״ל, היכרות ששינתה לגמרי את חייו.

מרים נולדה בטוניס, בת שלישית להוריה עמליה וציון בלאיש. בגיל שלוש-עשרה, בכיתה ח׳, ניגשה למבחן מכריע, איתו התמודדו הילדים היהודים שרצו להמשיך בלימודים תיכוניים, מבחן שנועד לקבוע אם גם היא תוכל להמשיך ללמוד בתיכון. לצערה, לא הצליחה לעבור את המבחן, דבר שחרץ את גורלה לשנים הבאות – כל מה שנותר לה לעשות הוא לעזור להוריה במלאכת הבית ולזכות בעבודות פשוטות.

מרים לא השלימה עם גורלה, אך לא יכלה באותה עת לשנותו. למזלה, הגיעה באותה עת לטוניס שליחה מישראל, חברת קיבוץ רגבים, שהחלה לספר על ארץ-ישראל, כדי לעודד את היהודים לעלות לישראל. מרים נשבתה בסיפוריה והחליטה לעלות לארץ.

אביה התקשה לתמוך ברצונה והאם, שהייתה הדומיננטית במשפחה, התנגדה בכל תוקף והודיעה כי לא תחתום על שום מסמך המאשר למרים לעזוב. מרים נקטה בסנקציות, ובחודשים שנותרו עד לסוף השנה הפסיקה ללכת לבית-הספר, שיחקה במשך כל שעות היום ברחוב, והקפידה להימצא בבית רק כאשר האב נמצא, כדי להימנע מלספוג מכות מהאם.

אחת הסיבות לכך שההורים התנגדו, הייתה קשורה לפרשה שהסעירה את העולם היהודי: מטוס שהוביל ילדים יהודים מצפון אפריקה לנורבגיה התרסק, ורק ילד

אחד ניצל. בעקבות כך הוקפאו הנסיעות שנועדו להוציא ילדים יהודים בדרכם לישראל.

מי שתמכו בה היו בנות משפחה אחרות והן לחשו לה כי בבוא מועד הנסיעה יקנו לה בגדים וציוד מתאים, שהאם סירבה לקנות עבורה.

ביום שנקבע ליציאה חתמה האם על המסמכים הדרושים ומרים הוסעה לעיר הנמל טוניס, שם רוכזו כל המיועדים לעלייה. הם הפליגו למרסיי ושוכנו במחנה מעבר, עד שהפליגו לישראל והועברו לרמת-הדסה, לשם רישום ומיון.

מרים זוכרת כי למקום הגיעו דתיים, שסיפרו דברים קשים על המתרחש בקיבוצים (״ישנים ומתרחצים ביחד, אוכלים חזיר״), והזהירו אותה ואת העולים האחרים שלא להצטרף אליהם. לפיכך הסכימה מרים להצטרף לקבוצה שנשלחה לפנימיית גבעת וושינגטון, ליד יבנה, שרק הוקמה באותה עת.

לאחר תקופה נסעה באחת מחופשות השבת לקיבוץ גברעם, שם נמצאה קרובת משפחה שהתחנכה במסגרת חברת נוער. הביקור פקח את עיניה והפך את השקפותיה לגבי הנעשה בקיבוצים. כשחזרה, ״הלשינו״ עליה חבריה והיא זומנה לשיחה עם המנהל, שנזף בה בחומרה על הביקור בקיבוץ ודרש ממנה להבטיח כי לא תעשה זאת שנית. מרים הבהירה בתוקף כי אינה מתחרטת וכי הביקור

היה מעניין ולימד אותה דברים רבים. המנהל אמר: ״אם כן, לא תוכלי להמשיך כאן״. מרים השיבה ללא היסוס: ״אין בעיה, אני כבר עוזבת״ – ועברה להתחנך בגברעם שבצפון הנגב המערבי. ההתאקלמות לא הייתה קלה, אך דווקא עם בני הקיבוץ יצרה קשר טוב.

לאחר שנתיים עברה לקיבוץ גבעת-ברנר, והצטרפה למסגרת של חברת-נוער, בה התחנכה עוד שנתיים. החברה הזו גויסה לנח״ל וכאשר השתחררו נשלח הגרעין להשלים את שדה-נחום.

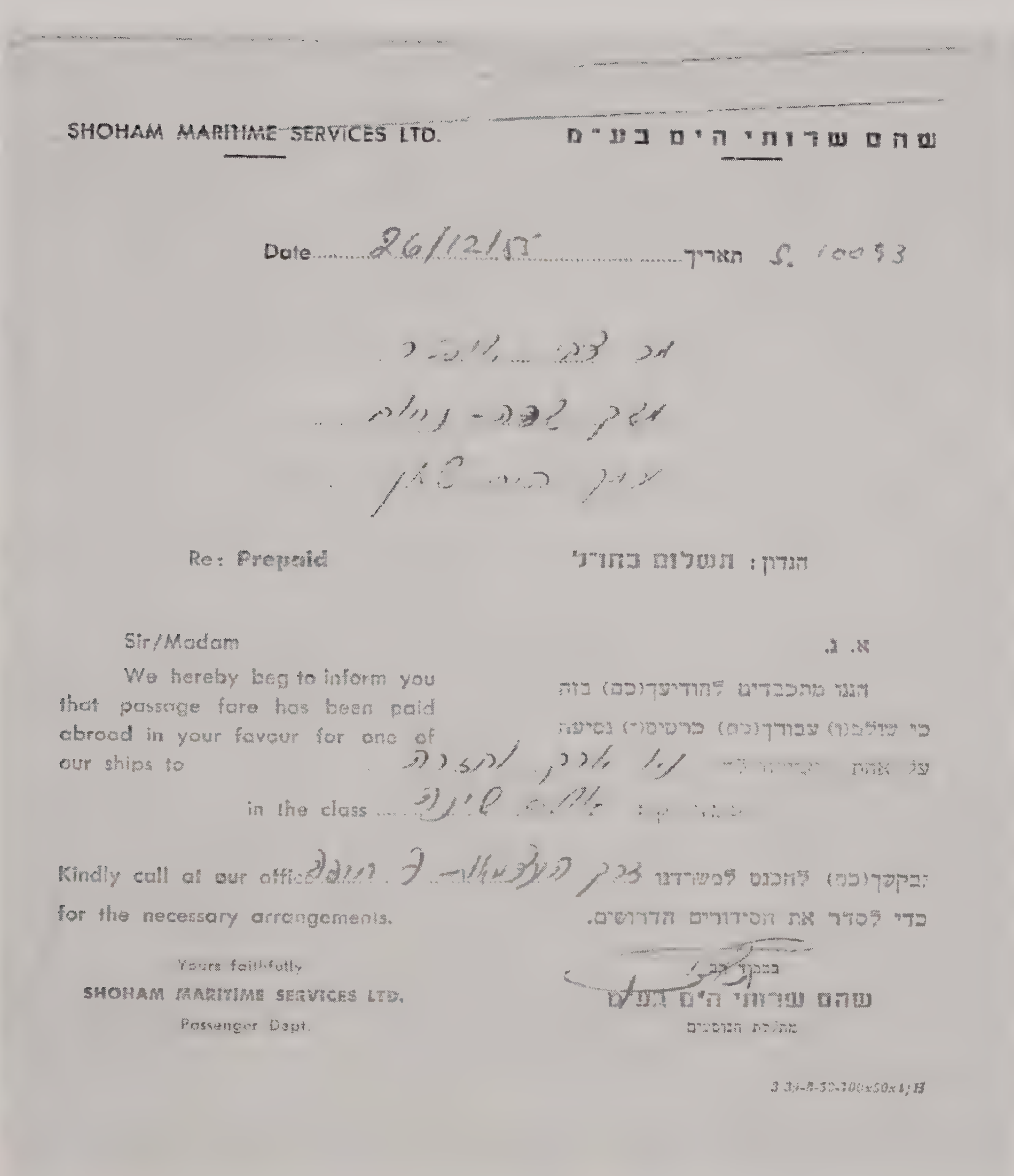
הוריה עלו לארץ לאחר שנים והצטרפו אליה לקיבוץ שדה נחום, שם חיו כל שנותיהם.

מרים וצבי הפכו לזוג, היכרות שהסבה אושר לשניהם.

בשנות ה-50 איתרו בני משפחתו של צבי, שחיו בחוץ-לארץ, בעיקר בגרמניה ובארצות-הברית, את מקום מגוריו ויצרו עימו קשר. במשך שנים שלחו לו תלושים מיוחדים, שבאמצעותם יכול היה לרכוש מוצרים שנחשבו באותן שנים למותרות, וזאת משום שבארץ שרר ״צנע״, מצב כלכלי שבא לידי ביטוי במחסור במוצרי מזון, והמוצרים הבסיסיים חולקו בהקצבות. צבי נהנה מהתלושים, רכש מוצרים שנחשבו לוקסוס, ואירח את חבריו הצעירים בקיבוץ ל״אורחות שחיתות״ במושגים של אז...

כעבור זמן החליטו קרוביו להזמינו אליהם לארה״ב,

וזאת לאחר שהחלו להתבסס בחייהם וחשבו שייטב לצבי לחיות בארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות (הם שמעו על מצבה העגום של ישראל הצעירה), ובסמוך לבני משפחתו.

SHOHAM MARITIME SERVICES LTD. — שהם שרותי הים בע״מ

Date 26/12/5 תאריך S. 10053

Re: Prepaid — הנדון: תשלום בחו״ל

Sir/Madam

We hereby beg to inform you that passage fare has been paid abroad in your favour for one of our ships to

in the class

Kindly call at our office for the necessary arrangements.

Yours faithfully
SHOHAM MARITIME SERVICES LTD.
Passenger Dept.

א. נ.

הננו מתכבדים להודיעכם בזה כי שולם עבורכם כרטיס נסיעה על אחת מאניותינו

ובקשתכם להכנס למשרדנו

כדי לסדר את הסידורים הדרושים.

בכבוד רב,
שהם שרותי הים בע״מ
מחלקת הנוסעים

המשפחה הציעה לצבי להגר לארה״ב ואף הייתה מוכנה לממן זאת, אך הוא העדיף לבנות משפחה בישראל.

צבי מצא עצמו בדילמה: מצד אחד, האפשרות לנסוע לארה"ב קרצה לו, אך מנגד, הרומן עם מרים החל להתפתח, תפס מקום חשוב בחייו והוא התקשה לוותר עליו. הוא ידע שאם ייסע לארה"ב, כלל לא בטוח שירצה לחזור. כאשר שיתף את מרים בהתלבטותו, ענתה לו באופן חד וברור: "איני מבטיחה שאחכה לך!", וצבי עשה לעצמו שיקול נוסף ומיהר לבטל את הנסיעה, כשהוא מודיע לבני משפחתו: "מצאתי בחורה ואני עומד להינשא לה!".

בשנת 1956 הקימו מרים וצבי משפחה, ונולדו להם ארבעה ילדים: אריה (1957), איריס (1962), אילן (1967) ואמיר (1969), מהם נולדו להם עד כה חמישה נכדים.

"אצלנו חל מעין היפוך תפקידים", מדגישה מרים, "אני הייתי פעילה רוב השנים, השתתפתי בוועדות שונות וכיהנתי בתפקידים, לרבות מזכירת הקיבוץ. צבי היה ההורה שנמצא תמיד בבית, קיבל את הילדים, טייל עימם, סיפר להם סיפורים, בישל להם ופינק אותם. אב למופת, שהקדיש להם את כל זמנו ותשומת לבו".

בשדה-נחום פגש צבי פעם נוספת את מרדכי גולדהכט, מדריכו במנזר בחוץ-לארץ, חברו לנשק בחטיבת "הראל" בפלמ"ח. כל פגישה ביניהם מרגשת ומיוחדת. כעבור שנים כתב מרדכי על אותה פגישה:

הפגישה – *"פגישה שכזאת"*: בשנות ה-50 ביקרתי עם רעייתי אצל משפחתי בשדה-נחום, משפחת ויינר, ממייסדי

הקיבוץ. הם סיפרו לי כי במשק נקלט בחור צעיר, חניך תנועת ״דרור״, ושמו **צביקה שוסטר**. הפגישה בינינו הייתה נרגשת ומרגשת. כמה שמחתי לראותו כראש משפחה לתפארת, שותף פעיל ליצירת הקולקטיב הקיבוצי של שדה-נחום, בו חיים בני משפחתי הרצל וחווקה, המעריכים מאוד את צביקה שוסטר. לדבריהם, הנער קיבל חינוך ערכי בדגש על אהבת האדם, והוסיפו שכולם אוהבים אותו ואת המשפחה שהקים.

אני מעלה את דמותו האצילה של ״הנער המעופף״ ממנזר סנט-אוטיליין, בגעגועים ואהבה רבה.

◆◆◆

צבי ניחן בזוג ידיים ברוכות כשרון ובנכונות לקחת על עצמו אחריות על תחומים שונים בחיי הקיבוץ, שהמכנה המשותף להם הוא שירות לציבור.

בשנות ה-60 סיים עבודתו בפלחה ועבר לעבוד במוסך. הוא התמיד בעבודתו זו, עד שגם בנו הבכור נכנס לעבוד במוסך, וצבי העדיף לפנות לעיסוק אחר. אגב, כאשר שמע בן-דודו החי בגרמניה על כך שצבי עובד במוסך, הציע להשקיע סכום כסף כדי להקים מוסך שינוהל על-ידי משפחת שוסטר, אך צבי ויתר על הרעיון, שלא התאים כלל לחיי הקיבוץ, ולעזוב את הקיבוץ לא חשב אפילו פעם אחת.

צבי שימש כמקרין סרטים, עוד כאשר הסרטים הוקרנו

על הדשא המרכזי, ואת התרגום, שהגיע בנפרד והיה כתוב בכתב-יד, סובב בצמוד לסרט, במאמץ ליצור התאמה בין התמונות לתרגום... הסרט השבועי היווה במשך שנים בידור עיקרי לחברי הקיבוץ, שחיכו בקוצר רוח ל״יום הסרט״. צבי בחר את הסרטים, דאג להבאתם ביום ההקרנה ולהחזירם למחרת.

צבי שימש נַשָּׁק, תחום שמאוד עניין אותו, והוא לקח אַחריות על מחסן הנשק המקומי. שמר על ניקיון כלי הנשק ותקינותם ועמד בכל הביקורות שנערכו במחסן. כעבור שנים, כאשר סיים הרב״ש המקומי את תפקידו, החליפו צבי והפך לרב״ש הקיבוץ. בתפקידו זה השתייך למשמר הגבול ולקח חלק בסיורים שערכו אנשי מג״ב באזור. בשנת 1989 סיים את תפקידו כרב״ש.

משטרת ישראל

תעודת שחרור מהשרות

צבי שוסטר

שם ומשפחה

33332-8 0258025

מ.א. ת.ז.

שירת כשוטר במשטרת ישראל

פרש לגמלאות בדרגה סמ"ש/מ'

ביום 1.9.89

צבי משתחרר משירותו במשטרת ישראל

משטרת ישראל

תעודת הוקרה

ל 33332-8 סמ"ש צבי שוסטר

לאות הערכה על תרומתך
כרכז/שומר בטחון שוטף
בישוב שדה נחום במסגרת
משמר הגבול/משמר הישובים
לתקופה מ 1.9.68 עד ______

קצין ישובים ארצי

מפקד מג"ב

משמר הגבול

מימין: בתוקף תפקידו, שימש צבי אחראי על הפעלת הסירנה ברחבי הקיבוץ, בעיקר ביום הזכרון לחללי צה"ל.
משמאל: תעודת הוקרה על התקופה בה שימש צבי רב"ש בשדה-נחום

בשעות הפנאי פיתח את הכישרון האמנותי שהיה גלום בו, ביטא עצמו בציור ויצר תכשיטים מגרעינים. נהג לצייר תפאורות לחגי הקיבוץ ואף ניגן בתופים במסיבות ואירועים שונים. רבים מחברי הקיבוץ זוכרים כיצד הפליא צבי בריקוד הקזאצ׳וק הרוסי, שדרש כושר גופני מעולה וטכניקה מרשימה. צבי ביצע את המחול הזה בהתלהבות, כשהוא נמצא במרכז והכול סובבים אותו במעגל, מוחאים כפיים ומעודדים. הקטע הזה היווה בדרך כלל את שיאו של האירוע ונחשב להיט.

כאשר פרש מעבודתו במוסך, יזם הקמת בית מלאכה לתיקון אופניים, שנועד לשרת את כלל חברי הקיבוץ וילדיו.

במרץ 1986, במלאות שנה לפתיחת בית המלאכה לתיקוני אופניים, כתב צבי בעלון הקיבוץ:

... אני עובד במקום יומיים בשבוע, תחת ידיי עברו 120-100 זוגות אופניים והעבודות שעשיתי חוסכות לחברים כסף רב. ברובם ביצעתי תיקון קל ורגיל, והיו גם אופניים שביצעתי שיפוץ וצביעה. אני מקווה שבעלי האופניים מרוצים (מה אתם אומרים על כך, בעלי האופניים?), אני בכל אופן הייתי מאוד מרוצה, בעיקר מכך שאני יכול לתרום לחיסכון אצל החברים. תתפלאו אולי לשמוע באילו תנאים אני עובד – כלי

עבודה מתאימים לא קנו עבורי ואני משתמש בכלים שלקחתי בהשאלה מהמוסך. גם חלקי חילוף לא רכשתי בצורה מסודרת וחסרים לא מעט, דבר המצריך אלתורים שונים. אני מקווה שכעת, אחרי שהוכחתי את התועלת בקיומו של בית המלאכה שלי, יאשרו לי רכישת כלים (בעיקר מפתחות תקניים) וחלקי חילוף (בעיקר צמיגים, פנימיות ושרשראות), משום שעם התיקונים המלאי קטן. מכיוון שלחברים אופניים מתוצרת שונה, הרי שאין אפשרות להחזיק מערכת אחת של כלים וחלקי חילוף, משום שזו לא תתאים לכל זוגות האופניים.

וכעת לתיקוני תקרים (פנצ׳ר בלעז): חברים רבים מבקשים ממני דבק וטלאים, כדי לבצע את התיקונים לבד. בסך הכול אני מברך על כך ואשתדל לרכוש כמות שתאפשר לי לתת למעוניינים בעת הצורך.

איך למסור את האופניים לתיקון? על דלת הצריף תלויה רשימה והיא נחלקת ל״תיקון רגיל״ ול״שיפוץ כללי״ ואתם מתבקשים לרשום עצמכם בטור המתאים, בהתאם לסוג התיקון. אין להעמיד אופניים ליד הצריף בלי לרשום את מהות התיקון, או לפחות לתאם איתי את הנדרש. כדאי לדעת – שיפוץ כללי אורך יותר זמן מאשר תיקון רגיל, ואופניים שיושארו ללא רישום יעמדו כך זמן רב עד שאתפנה אליהם.

ולסיום, אני רוצה לבקש מהחברים – מי שיש להם חלקי חילוף שונים, או אופניים המונחות ללא שימוש, או שנראה כי לא ניתן לתקנם, אנא, הביאו אותם אליי, משום שאני זקוק לחלקים וכך ניתן יהיה לחסוך כסף לחברים אחרים. ראו בקשה זו בעין יפה."

בשנות ה-80 עברו קיבוצים רבים מהפכה בתחום התקשורת, כאשר הוכנסו טלפונים לדירות החברים, הוקמו מרכזיות, ובהמשך הונהג חיוג ישיר לבתי החברים. בעקבות כך הוכנסה גם רשת כבלים, שבאמצעותם נקלטו שידורי הערוצים השונים באנטנה מרכזית, וכן ניתן היה להקרין סרטים מהמוקד לבתי החברים. החידושים האלה שינו באופן ניכר את רמת החיים של חברי הקיבוצים, שעד אז נזקקו לדרכים נפתלות כדי להתקשר טלפונית או לקבל שיחת טלפון. צבי לקח על עצמו ללוות את עבודות ההתקנה ושימש איש קשר עם החברות ועם הטכנאים, בעת הצורך.

ועוד עיסוקים ותחומי עניין היו לצבי: בשדה-נחום פעלה קבוצת כדורגל מקומית, וצבי שימש לה מנהל ארגוני, עד שהתפרקה והצטרפה לבית-שאן. בתפקידו זה נכח באימונים ובמשחקים, דאג לציוד ואף נסע למשחקי הקבוצה שהתקיימו בחוץ.

צבי (שוכב לפנים) עם קבוצת הכדורגל של שדה-נחום

ומפה לשם, תחביב – איסוף בולים: סידור האלבומים, חתימה על ״השרות הבולאי״, שזיכה אותו בכל בולי ישראל ביום הופעתם. אוסף ענק שכלל בולים מרהיבים וסדרות יקרות, שיש לטפחו ולשמור עליו.

◆◆◆

כיצד השפיעו עליו האירועים שעבר בשואה? האם שיתף את בני המשפחה? איך עבר עליו יום השואה מדי שנה?

מרים: "בשנים הראשונות להיכרותנו לא דיבר על כך, לא שיתף אותי, ואני לא שאלתי, כל עוד ראיתי שזה רצונו. שמתי לב שבשנים הראשונות לאחר נישואינו, הפך לרגוע יותר. כאשר נולד בננו הבכור אריה, לא היה גאה יותר מצבי: הנה, נולד עוד בן הנושא את שם אביו וגם את השם שוסטר, יש המשכיות לשושלת, יש זיכרון למשפחה. כאילו אמר: על אפם ועל חמתם של הנאצים! עם השנים החל לספר, בכל פעם הוסיף עוד רובד, עד שלמדתי להכיר את הסיפור השלם.

"עם זאת, הרבה לחלום, היו לו סיוטים, ונהג לא אחת להתעורר בבהלה. כאשר נרגע, סיפר לי על מה חלם וכיצד התרחש במציאות האירוע עליו חלם. צבי היה נתון לרגשות אשם על כך שהשאיר את אמו ואחותו בגטו ולא ניסה להציל אותן. הדבר לא נתן לו מנוחה. מדי פעם ניסיתי להרגיעו: "זו יד הגורל, אימא שלך רצתה להציל אותך, והעריכה כי עדיף שאתה תינצל מאשר ינסו כולם לברוח, ואיש לא יינצל.

"ביום השואה שרר מתח בבית אצל כולנו, בעיקר מתוך דאגה לצבי וחרדה האם יעבור את היום בשלום. בשדה-נחום לא היו ניצולי שואה רבים, וצבי נהג להדליק את הנרות לזכר הנספים בטקס שהתקיים בקיבוץ. עם השנים

גברה ההתעניינות בפרשת חייו של צבי והוא נענה ברצון: נתן עדות מפורטת ביד ושם; סיפר לחברי הקיבוץ ולחברי קיבוצים מהסביבה במרכז 'גיל עוז'; נפגש עם ילדי גנים וכיתות בית ספר, וניכר שהוא 'חי את הסיפור', כשהוא מנסה להסביר את הרקע לאירועים, כדי שהשומעים יבינו מה התרחש; ואף כתב מספר טיוטות של זיכרונות, כנראה למען הדורות הבאים.

"אבל היו לו עכבות: כאשר באנו ליד ושם, למסירת העדות האישית, חשש להסתובב במוזיאון עצמו כדי לראות ולהתרשם. עם זאת, לאחר שמסר את עדותו, ראיתי שהוקל לו והדבר גרם לכך שנענה ברצון לכל הזמנה. כאשר נסענו לגרמניה, נמצאנו לא רחוק ממחנה דכאו, וצבי לא הסכים בשום אופן לבקר שם".

איריס: "רק לאחר שנים לא מעטות למדתי להכיר את הסיפור המלא של אבא, בעיקר מפני שסיפר אותו בקטעים וגם מפני שבעניינים מסוימים הבחנתי בגרסאות שונות. כאשר שימשתי מחנכת בבית הספר התיכון 'עמק-חרוד' נהגתי להזמינו לדבר בכיתות שלי, והוא נענה ברצון, בדיוק כפי שהסכים לספר על הקרבות בהם השתתף במלחמת העצמאות.

"בשלב מסוים החלטתי להצטרף לאחת הכיתות ולסייר באתרי ההריגה בפולין. עליתי לקברו יום לפני הנסיעה, ספרתי לו על נסיעתי ובכיתי על הקבר. בעת המסע הדברים

החלו להתחבר: המדריך סיפר באתרים שביקרנו מה ארע בכל אחד מהם ואצלי עלו סיפוריו של אבא, ונוצרה מעין המחשה. בטקס המרכזי שערכנו באושוויץ, בו מקריאים את שמות הקרובים ובני המשפחה, הדמעות זלגו אצלי ללא שליטה. כאשר חזרתי, הצטערתי על כך שכבר לא יכולתי להתחלק עימו ברשמים".

בשלושים למותו כתבה הגננת **ברכה יואל**:

"צביקה סימל את יום השואה לדור שלם. סיפור קטן ועצוב של ילד קטן ששרד כמעט לבד מכל משפחתו. הוא סיפר את סיפורו במסגרות שונות ואני אתאר כיצד עשה זאת בגן הילדים שלנו.

קיים ויכוח האם יש צורך לדבר על השואה הנוראה בגן ילדים. עיבדתי את סיפורו של צביקה לרמה של ילדי גן ונהגתי לספרו באופן שיתאים לילדים הרכים. הילדים היו תמיד מרותקים והקשיבו בעניין. צביקה היה מגיע לגן ביום השואה עצמו, לאחר הישמע הצפירה. אנו נהגנו ללכת למקום בו הותקן צופר האזעקה ולצפות בו בעת שהפעילו.

צביקה נפטר לפני יום השואה והשנה היה מאוד חסר לי. בשנים בהן היו לו נכדים ונכדות בגן נהג לבוא ביתר חשק. בתום הסיפור נהג להוציא מכיסו את מפוחית הפה ולנגן שירים ונעימות, כמו: שיר הפרטיזנים, המנון הפלמ"ח, או "ירושלים של זהב".

הבחירה בוודאי לא הייתה מקרית וסמלה אירועים וחוויות בעלי חשיבות בחייו.
צביקה סיפר באופן מיוחד – קולו היה מדוד ושקט וידע להתאים עצמו לכושר הקליטה של הילדים. עם השנים נוצר אצלו קושי לספר ונוצרה בינינו חלוקת עבודה: הוא סיפר רק קטע ואת היתר אני השלמתי. באחת הפעמים האחרונות סיים באומרו: 'שלא תדעו מצרות כאלה, ילדים'... בפעם האחרונה הסתפק בנגינה במפוחית. כאשר החל לסרב לבוא לספר, השתמשתי בקטע וידאו, מתוך הראיון שנערך עימו ביד ושם. לי היה חשוב שהילדים ידעו מיהו, מה עבר, וישמעו את הסיפור מפיו.
כך הלך צביקה ודעך לנגד עינינו, בעיות הבריאות גרמו להזדקן בטרם עת.
נכדיו התגאו בו ולילדי הגן היווה סמל. הם זכרו את סיפורו עוד שנים רבות.
כך נזכור אותך צביקה – את גבורתך הרבה, המייצגת את סיפורו של כל העם היהודי. תודה לך על המשמעות שהענקת לחיינו! אנו אוהבים ומעריצים אותך!".

למעלה: צבי מספר לילדי גן "חצב" (1993) – בו מתחנכת נכדתו הגדולה אוֹר - את סיפורו האישי.
למטה: צבי מנגן במפוחית-הפה בפני ילדי הגן.

בשנת 1985, כאשר היה צבי בן 54 בסך הכול החלו להופיע בעיות רפואיות הקשורות לליבו. צבי עבר התקף-לב ובדיקת הסיבות להתקף הראתה כי צבי חולה ב״תעוקת לב״ (״אנגינה פקטוריס״). לאחר שנתיים סבל צבי מהתקף נוסף, וכאשר אושפז טען שהבעיות מהן הוא סובל: קצב פעולת הלב אינו סדיר, הדופק עולה והכול מלווה בהרגשה רעה. בשנת 1991 ציינה המשפחה מלאות 60 לצבי, ובתו איריס בירכה אותו בשם כל המשפחה:

אבא, בחרנו השנה להפתיע אותך ביום הולדתך.
סיפרנו לך כי גם השנה נחגוג את יום הולדתך בחוג המשפחה ואתה, בדרכך הצנועה, קיבלת זאת כמובן מאליו.
מה אכתוב לך, אבא? מכל דבר העניק לך אלוהים במידה:
אתה מכונאי, היודע לתקן כל דבר הנופל לידיך, ובמיוחד אתה מפליא בתיקון אופניים.
אתה שוטר בכוחות הביטחון, רב״ש ביישוב, ולוחם פלמ״ח בעברך.
נגן מְפוחית ואקורדיון, היודע להנעים לכולם.
אתה אקרובט, המפליא לתמרן בגופך.
אספן בולים, בעל אוסף מרשים.
שיחקת בנבחרת הדומינו.
ועוד הרבה כישורים לך, אבל יותר מכל אתה אבא אוהב לילדיך ולאשתך מרים. סבא נהדר לנכדה אור, ונמצא בקשר טוב עם ינקי, חתנך.
ביום חגך אנו רוצים לאחל לך בריאות וימים טובים ומאושרים – לאורך ימים!

משפחת שוסטר בהרכב כמעט מלא (1997)

בשנת 1996 עבר צבי התקף קשה במיוחד ולמעשה נמצא במצב של "מוות קליני". הצוות הרפואי הציל את חייו ממש בדקה ה-90.

בחזהו של צבי הושתל קוצב לב, שתפקידו לתת "שוק" חשמלי בעת הצורך, כאשר פעולת הלב משתבשת. למעשה, מתבצעת באופן אוטומטי פעולת החייאה, מכאיבה מאוד. צבי החל לחשוש מהפעולה, וחשב כי אם יימנע מכל מאמץ, לא יתרחש התקף והמכשיר לא יופעל.

כדי להימנע מכל מאמץ, פשוט ישב בביתו במשך מספר חודשים ללא מעשה, העיקר שלא להיקלע למאמץ ולמנוע התקף. לאחר מספר חודשים נרגע במקצת ובני משפחתו שכנעו אותו שכך אי אפשר להמשיך ועדיף שבכל זאת יחדש את פעילותו ב"גיל עוז", ייפגש עם חברים וישתתף בפעילויות שיגרמו לו עניין בחיים.

בנוסף לכך הוצמד לו מכשיר משוכלל, למעשה מחשב זעיר, הקורא את כל הנתונים הקשורים לפעולת הלב. כאשר בא צבי לביקורת יכלו הרופאים לעקוב באמצעות המחשב אחר פעולות הלב בכל תאריך ולדעת מה עבר עליו בכל יום.

"אתה בית חולים מהלך", התלוצצו הרופאים, "כאשר מתרחשת תקלה בגופך, מתבצעת בגופך פעילות כאילו אתה נמצא בחדר-מיון, וזאת כדי להרוויח זמן עד להגעת צוות רפואי בעת הצורך". אך צבי היה מוטרד מאוד, לא

הצליח להשתחרר מהטראומה והחלו להתגלות סימני בלבול אצלו וכן סבל מאיבוד שווי המשקל, דבר שגרם לנפילות חוזרות.

את ליל הסדר של שנת 2004 חגגה המשפחה בביתה של איריס, בשכונה הקהילתית של שדה-נחום. המשפחה נכנסה למתח לנוכח מצבו של צבי וחששה מכך שלא יעבור בשלום את האירוע. כמה ימים לפני כן הגיע לביקור הבן אמיר, המתגורר בתאילנד, ונדהם למראה אביו: זמן רב לא ראה אותו והתקשה לעכל את השינוי.

כאשר התכוננו בני המשפחה לחג, הסתבר שצבי מתקשה אפילו להתלבש והוא אמר בכאב למרים: "ראי לאיזה מצב הגעתי!". מרים סייעה לו להתלבש ועוד נורה אדומה נדלקה אצלה. לאחר זמן הבינו כי למעשה היה גופו נתון לתהליך של קריסת מערכות, שהחריף בימיו האחרונים ושיבש את תפקודו.

"אירוע הסדר היה לגביו מעין סגירת מעגל", נזכרת איריס, "כולם התאספו, אבא סקר את כולם, אבל היה פאסיבי במהלך החג, וקשה היה לראותו במצב זה. בקושי אכל, רק מעט טעימות, אחר כך ביקש לשכב במיטתו. סבל מאי שקט, ולפנות בוקר החל להירגע. בני המשפחה, שהשגיחו עליו, נמנמו, וכאשר התעוררו לאחר מספר שעות, שרר שקט מוזר. פנו לראות מה שלום צבי, ניסו

להעירו, ומשלא הצליחו, הבינו כי מת בשנתו, במיטתו שכה אהב, כנראה ללא ייסורים."

◆◆◆

בהלוויה הספידה הבת איריס:

אתמול בתשע בבוקר נפרדת מאתנו. לבך עמד מלכת ושקעת בשלווה ובמנוחת עולמים, במיטתך האהובה עליך כל כך.

קשה היה לראותך ולהבין שזהו הסוף, שהפעם זה נגמר. קשה עוד יותר היה לראותך בימים האחרונים, בהם הלכת ודעכת לנגד עינינו.

ככל שגופך נחלש, שקעת בעולם עצוב, מסוגר מאתנו, הצטנפת והתרחקת.

לנו היה קשה להשלים עם כך שאתה מתקרב לדרכך האחרונה. הכרנו אותך, אבא, במשך שנים כאחד שנלחם על חייו ומנצח במאבק על החיים.

עוד משחר ילדותך נחשפת למאבק זה, ושרדת בדרך מופלאה ומלאת גבורה את השואה. מכל משפחתך, נותרת נצר אחרון. סיפורך היה מוכר במשפחה ובקיבוץ, התגאית בכך שלמרות כל הקשיים והתלאות, אותך לא ניצחו במלחמה.

בעשרים השנים האחרונות ידע לבך ימים ומצבים קשים ואף עצר מלכת, אך אתה לא ויתרת על חייך.

החולשה שאחזה בך בתקופה האחרונה הביאה אותך לכך שהרצון לחיות הלך ונגוז.

בחרת להיפרד מאתנו, אבא, בתאריך מיוחד, ביום בו מלאו לך 73 שנים, שהוא גם יום חג. המשפחה כולה הסבה יחדיו, אמיר הגיע מחו"ל, וכולנו נפגשנו בליל הסדר. נפרדת מאתנו

ביום זה, משום שכך היה רצונך, ואנו מכבדים זאת למרות העצב הממלא אותנו.

אנו רוצים לזכור אותך ברגעיך היפים. ביום הולדתך ה-60, לפני 13 שנים, כתבתי לך ברכה ובה ציינתי כי למרות מידות גופך הצנוע, יש בך תכונות מיוחדות כל כך.

מילאת תפקידים רבים בקיבוץ, במשפחה ובמדינה. כנער לחמת בפלמ"ח, שירתת שנים רבות כרב"ש בקיבוץ ובכוחות הבטחון. היית איש טכני מופלא, היודע לפתור כל בעיה ולתקן כל מכונה שנפלה לידיך.

מימי ילדותי אני זוכרת אותך מפליא לעשות בגופך, אקרובט ודינאמי באופן מרשים. בכל פעם שנדרשה הרמת המוראל, שלפת את מפוחית-הפה או את האקורדיון והנעמת במנגינות.

בשנים האחרונות שהית במרכז "גיל עוז", שהעניק לך חום ואהבה גדולה.

גילינו מחדש את הצד האמנותי שבך – יצרת עבודות שמילאו אותך ואותנו סיפוק רב.

בימיך הטובים ידעת להיות אבא נהדר, שדאג ללא הרף, רץ ומתרוצץ למלא אחר מבוקשנו, גם כאשר נראה שהדבר מעל לכוחותיך. כך גם היית כסבא לנכדיך – בנית ויצרת עבורם משחקים רבים. עם השנים הם הבינו שעליהם לעטוף אותך ולא לוותר על קיומך. אתה יכולת להסתפק במשפט קצר או נשיקה, אך הם לא הסתפקו בכך, הקיפו אותך ופרצו גבולות, וכבר אתמול חשו בחסרונך.

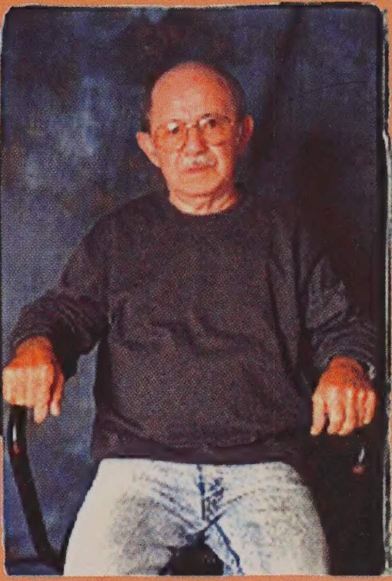
אנו, בני המשפחה הקרובה, ילדיך ומרים אשתך, רוצים לזכור אותך, אבא, כפי שהיית עמנו כל השנים הרבות שחלקנו

אתך. במאבק על בריאותך, שנמשך 20 שנים ארוכות וקשות, לא ניצחת. אך בחייך ניצחת – הקמת משפחה, אשר תמשיך את דרכך.

תן לנשמתך מנוחה, אבא, היא ראויה לכך, ותן לשקט ולשלווה לעטוף את נפשך. די לדאוג, נוח ואל תירא. אנחנו נשמור על אימא החזקה שלנו, תמיד נהיה סביבה כחומה.

ואתה תתאחד עם משפחתך, אותה עזבת לפני שנים כה רבות, בהיותך ילד קטן.

נוח בשלום על משכבך, אבא, נאהב אותך, תמיד תחסר לנו מאוד.

ספר זה מתאר את סיפורו של צבי שוסטר ז"ל, אשר נולד בעיירה קוזובה, הנמצאת בגליציה המזרחית. הספר מגלגל סיפור הישרדות מופלא, עוצר נשימה ומרגש, החל מהרגע במאי 1943, בו נודע כי עומדים לחסל את אחרוני היהודים בגטו קוזובה, דרך החלטתה של אמו להבריחו מהגטו, כאשר היא מציידת אותו במעט לחם, מורה לו לחמוק ומרגיעה אותו כי היא ואחותו יצטרפו אליו בהמשך.

צבי היה אז בן 12, ברח, הסתתר וכמעט נתפס, עד אשר מצא מחסה אצל שכנה פולניה, שהסתירה אותו במשך 14 חודשים, עד שהאזור שוחרר מהכיבוש הגרמני. במעשה זה לקחה על עצמה סיכון רב ולמעשה הצילה את חייו.

בהמשך הסיפור מתואר מהלך חייו של צבי, מעלייתו לארץ, התגייסותו לפלמ"ח בגיל 16, נישואיו למרים והקמת משפחתו בקיבוץ.

צבי היה אדם רב פעלים בקיבוץ, עסק בתחומים רבים שהמכנה המשותף להם הוא הדאגה לאיכות החיים של החברים ולבטחונם.